

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Marta Gužíková

**Pozitiva a negativa učitelské profese z pohledu učitelů ostravských
základních škol**

Prohlášení: Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci :

.....

Bc. Marta Gužíková

Děkuji PhDr. Zuzaně Hrnčířkové, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce, poskytování rad a materiálů k práci.

OBSAH:

Úvod	6
Teoretická část	8
1 Vybrané pojmy z oblasti učitelství	8
1.1 Učitelství	9
1.2 Pedagogický pracovník	10
1.3 Učitel	10
2 Příprava na dráhu učitele	12
3 Úskalí začínajícího učitele	16
4 Učitelství jako profesie	18
4.1 Povolání nebo poslání?	18
4.2 Pozitivní a negativní stránky učitelství	19
5 Požadavky kladené na učitele	24
5.1 Předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka	25
5.2 Osobnostní vlastnosti učitele	26
5.3 Dovednosti učitele	27
5.4 Kompetence učitele	29
6 Komunikace ve výchovně vzdělávacím procesu	30
6.1 Komunikace mezi učitelem a žáky	31
6.2 Komunikace mezi učitelem a rodiči	33
7 Motivace žáků a učitelů	34
8 Psychická náročnost učitelství	36
8.1 Syndrom vyhoření v učitelství	37
9 Profesionální růst učitele	38
9.1 Standard kvality profesie učitele	38
9.2 Kariérní systém v učitelství	40
10 Odchod z profesie učitele	43
Praktická část	45
11 Cíl výzkumu	45
11.1 Výzkumné otázky	45
11.2 Metoda výzkumného šetření a zkoumaný vzorek	45
11.3 Výsledky dotazníkového šetření	47
11.4 Vyhodnocení výzkumného šetření	77

Závěr.....	79
Seznam použitých zdrojů a literatury	81
Seznam zkratek.....	85

Úvod

Učitelská profese zasahuje do života všech občanů, prostřednictvím učitelů je ovlivňována celá společnost. Podstatou učitelské profese je výchova a vzdělávání žáků, uskutečňuje se ve výchovně vzdělávacím procesu. Učitelé jsou hlavním článkem, hybnou silou tohoto procesu. Učitelé na základních školách nejen, že předávají hodnoty výkonové, ekonomicky ocenitelné, tedy znalosti, vědomosti a zkušenosti, ale také hodnoty etické, jež souvisejí s předáváním mravních hodnot a postojů a v neposlední řadě i hodnoty estetické, ovlivňující vnímání. Učitelům nelze upřít jejich nedocenitelný, nenahraditelný význam celospolečenský. Profesní skupina učitelů je početně velmi významná. Na učitele jsou kladeny vysoké požadavky, ať už odborné nebo osobnostní. Očekávají se od nich vysoké výkony a kvalitní práce. Co jim však jejich povolání přináší?

Cílem této diplomové práce je zkoumání pozitiv a negativ učitelské profese z pohledu učitelů vybraných ostravských základních škol. V diplomové práci budou zachycena vybraná pozitiva a negativa, jež ze specifické učitelské práce plynou. Je docela možné, že některé skutečnosti hodnotí jedni kladně a jiní zase záporně, ne vždy musejí na danou problematiku nahlížet stejně. Předmětem práce je zjištění, zda učitelé ostravských základních škol, kteří budou tvořit zkoumaný vzorek, považují v jejich profesi za převažující pozitiva nebo negativa, zda ve svém životě uvažovali někdy o odchodu z profese a získání konkrétní odpovědi na otázku, co je na jejich práci nejvíce motivuje. Očekávaným cílem je také shrnutí významných požadavků, jež jsou na pedagogy kladeny a které musejí splnit, aby mohli učiteli býti, ale rovněž popis náročné učitelovy práce a faktorů, které na něj během výkonu práce působí. Nesmí být opomenuty pozitivní stránky, jež jsou mu k dispozici, ať už jde o uspokojení z předávání zkušeností, naplňující práce s dětmi aj. Je důležité se jednotlivě zabývat mnohým podstatným, co do jisté míry pozitivně nebo negativně zasahuje do učitelské profese.

Za pomoci dotazníkové metody provedením kvantitativního výzkumu, uskutečněného na vybraných ostravských základních školách, budou zanalyzovány výsledky odpovědí učitelů a vyhodnocena jednotlivá vybraná pozitiva a negativa.

Diplomová práce je rozdělena do části teoretické a praktické. Teoretická část obsahuje deset kapitol. První kapitola diplomové práce se věnuje vysvětlení vybraných pojmů z oblasti učitelské profese. Příprava na dráhu učitele a informace o současném stavu našeho školství

je řešena v kapitole druhé. V kapitole číslo tři je věnována pozornost úskalím, které musí ve svých počátcích kariérní dráhy podstoupit každý z učitelů, než získá zkušenosti. Kapitola čtvrtá pojednává o učitelství, jako velmi specifické profesi, věnuje se výchovně vzdělávacím procesům v českém školství. Poté bude zaměřena pozornost na požadavky kladené na učitele českých základních škol a to v kapitole číslo pět. Jde o výčet a popis podstatných a velmi důležitých kompetencí a osobnostních vlastností, kterými by měl pedagog disponovat a díky kterým se může stát opravdu kvalitním profesionálem. Šestá kapitola se bude zabývat tématem komunikace ve výchovně vzdělávacím procesu, neboť je zde velmi důležitým aspektem. Ta probíhá mezi učiteli a žáky, mezi žáky navzájem, mezi pedagogy, ale také mezi pedagogy a rodiči žáků. Styl komunikace může mnohé prozradit a napovědět o situaci ve škole, odhalit školní klima, přiblížit vztahy mezi jednotlivými činiteli. Kapitola sedmá hovoří o motivaci žáků a učitelů. Bez motivace nemohou učitelé ani žáci dosahovat chvályhodných výsledků a tak bude toto téma rovněž zmíněno v diplomové práci. V následující, osmé kapitole bude zmíněna psychická náročnost profese učitele. Práce poukáže na problémy a úskalí, zvláště pak na následky, kterými jsou učitelé ohroženi právě ve spojitosti s výkonem profese. Hovoříme o povolání, které vyžaduje nejen velké vypětí v průběhu jeho výkonu, ale zároveň klade vysoké nároky na pečlivou přípravu před zahájením, což není u ostatních profesí tak běžným jevem. Devátá kapitola přinese informace o profesním růstu učitelů a seznámí čtenáře s dokumentem s názvem „Standard kvality profese učitele“ a zaměří pozornost na velmi diskutovaný „Kariérní systém“, jež by měl v budoucnu řešit finanční odměňování učitelů. Závěrečná, desátá kapitola se zaměří na problematiku nespokojenosti učitelů s pracovními podmínkami a s tím souvisejícími odchody učitelů ze školství do jiných profesí. Praktická část, provedení výzkumného šetření, prověří a vyhodnotí výzkumné otázky.

V diplomové práci bude přiblížen učitel dnešní doby jako osobnost, která při výkonu své práce musí zvládnout mnohé překážky a úskalí.

Teoretická část

1 Vybrané pojmy z oblasti učitelské profese

Diplomová práce se bude zabývat učitelskou profesí, tzn., že předmětem zájmu se stává pedagogické prostředí. V pedagogickém prostředí jsou hlavními aktéry učitel, žák, vedení školy, rodiče žáků, ale i široká veřejnost (Čábalová, 2011).

V tomto případě však bude pozornost zaměřena především na jednoho z nich, a to na učitele a profesi, kterou vykonává.

Průcha (2006) říká, že hlavní pracovní náplní učitele je výchova a edukace (vzdělávání) žáků. Společenská věda, zabývající se interakcemi mezi učiteli a žáky se nazývá pedagogika. Učitel a žák se spolu setkávají v edukačním prostředí (místo, ve kterém k těmto procesům dochází) a spoluvytvářejí edukační klima (zahrnuje vztahy probíhající mezi jednotlivými subjekty).

Hlavním záměrem pedagogiky je vymezení požadovaných cílů ve výchovně vzdělávacím procesu, jichž by mělo být prostřednictvím výchovy a vzdělávání jedinců dosahováno. Pedagogika je normativní vědou. To znamená, že zkoumá obsah výchovy a edukace, pokouší se zkoumat, vysvětlovat a objasňovat procesy zde probíhající. Zabývá se také minulostí, čerpá z dědictví pedagogů působících v dávných časech, hodnotí školské prostředí, studuje pedagogické přístupy (Čábalová, 2011).

Všechny činnosti spadající do učitelské profese, jakými jsou například proces učení, získávání vzdělání, nabývání zkušeností, vědomostí a dovedností má bezesporu obrovský význam v lidském životě. Tam, kde se pedagogika uplatňuje nejvíce je oblast školství. Učitelé jsou realizátory pedagogiky. Ve své profesi využívají zvláště školní didaktiku (zahrnuje procesy učení, formy a metody výuky) a pedagogickou diagnostiku (zabývá se odhalováním výsledků výchovně vzdělávacího procesu, na jejichž základě jsou pak zformulovány prognózy a navržena pedagogická opatření (Průcha, 2006).

1.1 Učitelská profese

Pojem učitelská profese bude provázet čtenáře celou prací. Je nutné přiblížit význam tohoto slovního spojení, podhalit, co se pod ním skrývá, vysvětlit význam.

Učitelská profese se řadí mezi tzv. profese pomáhající, tzn., že vyžaduje blízký vztah k člověku, se kterým pracuje. Očekává se zde zaangažovanost do problémů klienta a citovou vazbu mezi ním a pomáhajícím, avšak s určitými hranicemi (Urbánek, 2005).

Teorie učitelské profese nezískala žádné běžně používané, vžitě označení. Pedeutologie je termín, který původně zahrnoval vyjádření normativních požadavků kladených na učitele. Neujal se a není dnes prakticky využíván. Vedou se dohady, zda je učitelská profese disciplínou samostatnou nebo jen poddisciplínou, avšak nelze jí upřít významné postavení v oblasti pedagogiky. Pojmem pedeutologie se dnes označuje obor, který zkoumá učitelskou profesi (teorie učitelské praxe). Věnuje se zkoumání typologie učitelů, postavením a prestiží učitelů ve společnosti, ale také historickému vývoji profese (Průcha, 2006).

Zahraniční autoři užívají výrazy „teacher education“, „teacher development“ „teachers research“ aj., avšak tyto názvy jsou bližším označením dílčích okruhů, označení pro disciplínu souhrnným názvem zde také neexistuje (Průcha, 2006).

O náročnosti povolání učitelů není pochyb. Požadavek na vysokoškolské vzdělání, velké nároky na teoretické i praktické znalosti v oblasti všeobecné, ale i odborné, nutnost celoživotního vzdělávání, psychická náročnost aj. jsou samozřejmostí. Jednotlivými požadavky se bude tato diplomová práce blíže zabývat (Vašutová, 2007).

Machonin, Tuček (1996) dělí profese podle složitosti výkonu práce. Učitelé základních škol spadají do skupiny vysoce složitě a kvalifikované, s omezenou samostatností.

Vašutová (2007) poukazuje na vnímání učitelské profese veřejností. Učitelé nemají pocit, že by jejich profese byla prestižní. Jsou zklamáni skutečností, že veřejnost neumí ocenit jejich význam pro společnost, neuznává náročnou přípravu na vyučování a považuje jejich práci za stereotypní a rutinní. Mají pocit, že je podceňována zvláště práce učitelů žáků nižších ročníků základních škol, jelikož občané zde nevidí potřebu disponovat odbornými znalostmi. Velmi diskutovaná je pracovní doba a pracovní volno v době letních prázdnin, které je pro učitelkou profesí příznačné. Subjektivnost pocitů a velké množství názorů nedovoluje

dělat jednoznačné hodnocení. Učitelé by měli využít možnosti více prezentovat svoji práci a přiblížit ji lidem se všemi pozitivními i negativními stránkami tak, jak ji oni sami vnímají.

1.2 Pedagogický pracovník

V § 2 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů je vymezen pojem pedagogický pracovník takto:

Pedagogický pracovník

(1) “Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálněpedagogickou nebo přímou pedagogicko- psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného“

(2) Přímou pedagogickou činnost vykonává: učitel, pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér, metodik prevence v pedagogické poradně“

(<http://www.msmt.cz>)

V praxi se označení učitel a pedagogický pracovník velmi běžně zaměňují a používají jako synonyma. Pro objasnění je nutno uvést, že učitelé jsou podskupinou skupiny pedagogičtí pracovníci. Pedagogičtí pracovníci jsou skupinou širší (Průcha, 2002).

1.3 Učitel

Učitel vykonává přímou pedagogicko – psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, je tedy pedagogickým pracovníkem.

Učitel je hlavním aktérem výchovně vzdělávacího procesu, který tento výchovně vzdělávací proces řídí a koordinuje. To obnáší nejen akt předávání znalostí a zkušeností, ale veškerou interakci mezi ním a žáky, případně rodičů žáků, i kolegy v pedagogickém sboru (Průcha, Walterová, Mareš, 2001).

Učitel, latinsky magister, je autorita, do jehož rukou vložila společnost velká očekávání. Zidealizovala si osobnost učitele a vyžaduje z jeho strany nadprůměrné schopnosti, znalosti, dovednosti, zkušenosti. Zároveň u něj, ve spojitosti s jeho výchovatelstvími kompetencemi, všechny negativní lidské vlastnosti nepřipouští v úvahu (Palouš, 2010).

Učitel musí být odborníkem na daný předmět, či předměty, jež vyučuje. Učitel zaměřený na předmětovou odbornost se nazývá logotrop. Oproti tomu existuje odborník na řízení výuky, celého učebního procesu a jedince, žáka a ten je označován jako paidotrop. Profesní základ učitelství je potřeba hledat ve spojení těchto typů. Pomocí kompromisu a využití různých metod je správná cesta k dosažení co nejlepších možných výsledků jak pro učitele, tak pro žáky (Solfronk, 2010).

Diplomová práce, zabývající se tematikou učitelské profese, nemůže vynechat vzpomínku na jednu z nejvýznamnějších osobností historie českého školství, pedagoga, reformátora školství a učebnic, který se školstvím a samotnými učiteli zabýval už před mnoha a jehož názory a postoje jsou ve své podstatě platné až do dnešní doby.

Jan Amos Komenský (1592-1670), přezdíváný „učitel národů“ svými významnými díly jako jsou Velká didaktika (kniha se zabývá obsahem a cíli výchovy), Brána jazyků otevřená (učebnice latiny), Svět v obrazech (obsahuje ilustrace částí z Brány jazyků) přišel s myšlenkami jak efektivně učit a vychovávat žáky formou podněcování k aktivitě, nabádání k praktické činnosti, s přihlédnutím k individuálním potřebám jednotlivých žáků, jejich věku. Zabýval se myšlenkou organizace výuky do čtyř šestiletých stupňů, počínaje šesti lety věku. A byl to právě Komenský, kdo poprvé hovořil o školním roce a prázdninách, ale řešil také školní týden a počet vyučovacích hodin. Ve třídách, které měly více než 80 žáků, doporučoval využít pomocníka. Jako nutnost viděl učebnice s poutavým obsahem. Prosazoval, aby učitelé měli k těmto učebnicím návod, jak je využívat a jak s nimi pracovat. Už ve své době Komenský hovořil o normách vědomostí, které by měly být prověřovány veřejným zkoušením v závěru školního roku. Jeho zásadám vyučování se učí studenti oboru pedagogiky dodnes. Jedná se o zásadu systematičnosti a soustavnosti, aktivity, trvalosti a přiměřenosti (Šmahelová, 2008).

Navrátil, Matioli (2011) rozděluje učitele na dobré a špatné. Ten dobrý by měl splňovat kritéria dobrého vztahu k dětem, čímž je myšlen pozitivní přístup, veselá nálada, pochopení, přátelskost, schopnost nedramatizovat drobné problémy. Dalším kritériem je vysoká kvalita

organizace vyučovacího procesu, kdy je zase prioritní umění názorného poutavého vysvětlování probírané látky a snaha přiblížit se myšlenkové úrovni žáků, snažit se vidět věci jejich očima. A v neposlední řadě je u dobrého učitele za samozřejmost považováno spravedlivé rozhodování, kdy žáci očekávají, že jim dá prostor na vysvětlení situace a přednesení vlastní verze sběhu událostí, které jsou předmětem přezkoumávání. Neměl by porušovat své slovo ani bát se uznat chybu nebo přiznat, když nezná odpověď na otázku.

Učitel by měl být všestranně nadaný. Komenský zavedl pojem všeučitel. Pod tímto pojmem si představuje vševýchovného učitele, který učí všechny všemu a proto zastává názor, že učiteli by měli být ti nejvzdělanější, nejhorlivější, nejzbožnější lidé (Komenský, 1992).

V současnosti učitel není schopen učit všechny všemu vzhledem k rozsahu požadavků na kvalitu a objem informací, který je nutno žákům předávat. Dnešní doba je náročná na míru odbornosti jednotlivých studijních předmětů. Nutno však dodat, že požadavek rozsáhlého všeobecného přehledu u učitelů, ve věcech politických, ekonomických, filozofických, kulturních a jiných platí i v současnosti. Učitel se vzdělává a aktualizuje své vědomosti, avšak převážně ty, týkající se jeho vyučovacích předmětů (Průcha, 2006).

2 Příprava na dráhu učitele

Průcha (2002) hovoří o vývojových etapách v učitelské profesi, přičemž všechny jsou významné. Na samotném počátku je **motivace stát se učitelem**. Předpokladem pro práci pedagogického pracovníka je především **odborná kvalifikace**.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, upravuje předpoklady pro výkon činnosti pedagogických pracovníků.

§ 7 předmětného zákona:

„(1) Učitel prvního stupně základní školy získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem

a) v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů prvního stupně základní školy,

b) v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů mateřské školy nebo studijního oboru pedagogika a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů prvního stupně základní školy,

c) v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů druhého stupně základní školy nebo na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů druhého stupně základní školy a všeobecně-vzdělávacích předmětů střední školy a

- vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů prvního stupně základní školy, nebo
- doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace podle § 22 odst. 2 (dále jen „doplňující studium k rozšíření odborné kvalifikace“),

d) v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů střední školy a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů prvního stupně základní školy,

e) v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů základní umělecké školy studijního oboru, který odpovídá charakteru vyučovaného předmětu,

f) podle § 12 jen pro výuku cizího jazyka, nebo

g) podle odstavce 2 písm. a) nebo b).“

(<http://www.msmt.cz>)

Urbánek (2005) říká, že neexistuje mnoho profesí tak početně zastoupených, kde by byl tak vysoký požadavek na dosažené vzdělání, tedy vysokoškolské.

§ 8 předmětného zákona dále vymezuje:

„(1) **Učitel druhého stupně základní školy** získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu

a) v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů druhého stupně základní školy,

- b) v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů druhého stupně základní školy a všeobecně-vzdělávacích předmětů střední školy,
- c) v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů střední školy,
- d) studijního oboru, který odpovídá charakteru vyučovaného předmětu, a
- vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů druhého stupně základní školy nebo střední školy, nebo
 - vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů druhého stupně základní školy nebo střední školy,
- e) v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku pro učitele a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů druhého stupně základní školy nebo střední školy,
- f) v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů prvního stupně základní školy a
- vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů druhého stupně základní školy,
 - vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů druhého stupně základní školy, nebo
 - doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace,
- g) v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů základní umělecké školy studijního oboru, který odpovídá charakteru vyučovaného předmětu,
- h) zaměřeném na tělesnou výchovu a sport jen pro výuku tělesné výchovy, nebo
- i) podle § 12 jen pro výuku cizího jazyka.

(2) Učitel druhého stupně základní školy, který vzdělává ve třídě nebo škole zřízené pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, získává odbornou kvalifikaci

- a) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku pro učitele,

b) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku, studijního oboru speciální pedagogika, a

- vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů základní školy nebo střední školy, nebo*
- vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů základní školy nebo střední školy*

c) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů prvního stupně základní školy a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku, nebo

d) vzděláním stanoveným pro učitele druhého stupně základní školy podle odstavce 1 a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku, nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku.“

(<http://www.msmt.cz>)

Z výše uvedené citace zákona o pedagogických pracovnících je patrné, že existuje vícero možností, jak dosáhnout vzdělání umožňující působit v učitelské profesi. V České republice provozují činnost vysoké školy a fakulty různých typů, které se podílejí na přípravě budoucích učitelů.

Během přípravy na fakultách si budoucí učitelé osvojují psycho - didaktické kompetence a to nejen studiem teoretických znalostí, ale také při výkonu praxe (Dytrtová, Krhutová, 2009).

Průcha (2006) se zabývá otázkami obsahové náplně přípravy na učitelskou dráhu při studiu na pedagogických fakultách, ale také například otázkou jaká míra má být věnována přípravě praktické a jaká teoretické. Co se týče obsahu, ve většině případů se autoři shodují na čtyřech složkách, kterými jsou pedagogicko – psychologická, všeobecný znalostí základ, složka praktických dovedností a v neposlední řadě odborná, zaměřená na daný předmět. Dodává, že ani v současné době není poměr přípravy praktické a teoretické, vyvážený. Část praktická

stále není realizována v potřebné míře. Jako další negativní jev v přípravě na učitelskou profesní řadu nepřizpůsobení přípravy aktuálním požadavkům. Hlavní nedostatek je spatřován v opomíjení výuky manažerských a administrativních dovedností. Bez těch se však učitelská práce neobejde.

Pozitivem při přípravě učitelů je pro studenty praktikanty možnost hospitace pedagogické činnosti. Hospitací se rozumí účast studenta ve vyučovací hodině, při které má možnost pozorovat při práci zkušeného pedagoga v mnoha pedagogických situacích. Dává mu možnost shromažďovat informace, vnímat strategii a postupy vyučujícího, posuzovat edukační klima. Výstupem z této činnosti je pak pořízení hospitačního záznamu do hospitačního archu. Zde jsou uvedeny významné zajímavé postřehy z průběhu vyučování, které jsou cennými informacemi pro budoucího učitele (Dytrtová, Krhutová, 2009).

3 Úskalí začínajícího učitele

Ve chvíli dokončení studia se zájemce o učitelskou profesi stává absolventem a na základě dosažení této mety se v případě úspěchu při hledání pracovního místa stane zaměstnancem. Nemá dostatek praktických zkušeností, nemá osvojeny techniky výuky. Je z něj tzv. začínající učitel. O začínajícím učiteli se hovoří zhruba do pěti let profesní praxe. Co je na počátku učitelské profese odlišné od těch ostatních je skutečnost, že musí už od první chvíle svého působení zvládat všechny potřebné dovednosti najednou. Nemůže se nejdříve naučit způsobu přednášení učební látky, poté zjišťovat, jak si poradit s kázeňskými problémy žáků a v dalším období se dodatečně naučit zvládat administrativní agendu. Učitelská profese je velice pestrá co do počtu jednotlivých úkonů a úkolů, zvláště, jsou-li tyto uskutečňovány pokaždé s jinými účastníky vyučovacího procesu a tak ze situace s různými žáky plynou jiné zážitky a zkušenosti. Na reakce žáků není možné se předem připravit žádným způsobem (Podlahová, 2004).

Začínající učitel se v mnoha případech obává prvního kontaktu s třídou, ale po prvotním představení se a diskusi na téma oblíbených činností žáků už naváže bližší kontakt a cítí se lépe. Není si jistý, zda si bude umět získat žáky, zabývá se myšlenkou, jak zvládne řešení nečekaných událostí v průběhu vyučování a jestli dovede udržet kázeň. Snaží se co nejlépe předem připravit. Musí dát pozor na častou chybu učitele začátečníka a tou je předimenzování

vyučovací hodiny. Nějaký čas trvá, než si učitel umí rozvrhnout práci tak, aby si s vyhraněným časem na výuku vystačil (Vašutová, 2007).

V prvních krocích by měl pomoci mentor. Lazarová a kol. (2011) chápe mentoring v učitelství jako profesionální podporu a pomoc zkušeného učitele nabízenou učiteli začínajícímu. Tato aktivita by měla být obvyklým jevem mezi učiteli. Mentor využívá metody, jako jsou supervizní rozhovor, koučování, pozorování v průběhu vyučovací hodiny, konzultace, názorné ukázky, instruování aj. S nabývajícím jistotou začínajícího učitele ustupuje mentoring do pozadí, až vymizí docela.

Po nástupu do praxe narážejí učitelé na úskalí, zjišťují své nedostatky a s těmi se musejí vyrovnávat. Hovoří se o šoku z reality. Pro adaptaci na školní prostředí v pozici učitele je rozhodující první rok činnosti (Průcha, 2002).

Juklová přikládá velký význam právě tomuto období z důvodu vyrovnávání se s profesionální identitou. Jako rizikovou vidí neschopnost osobnosti učitele umět se vypořádat s incidenty a útoky na jeho autoritu, které vyústí ve ztrátu kontroly nad emocemi, čímž učitel ztrácí v očích žáků i kolegů respekt. Zmiňovaný respekt kolegů je významným prvkem v počátcích kariérní dráhy učitele. Sborovna je místem, kde dochází k interakcím mezi pedagogy a může, pokud působí na začínajícího učitele pozitivně, velmi příznivě ovlivnit jeho pocity, což se samozřejmě odrazí na jeho suverenitě. Negativní vztahy a nepříjemné nepřátelské pracovní prostředí má účinky zcela opačné (Juklová, 2013).

4 Učitelství jako profese

Učitelství je jedna z mála profesí, o které lze prohlásit, že zásadním způsobem již v dětství ovlivňuje životy všech lidí. Osobnost učitele má vliv na způsob, jakým nahlíží jednotlivci na vzdělávání, na školství, na učitelskou profesi. I když učitelství nesplňuje všechny atributy profese v pravém slova smyslu, problémem je například to, že mnozí učitelé nejsou kvalifikovaní, nejsou přesně vymezeny požadavky na profesní dovednosti, svou roli hraje i absence profesní komory, na mnohých těchto nedostatcích se v současnosti aktivně pracuje a je možné, že polemika nad slovním spojením učitelská profese bude v blízké budoucnosti zažehána (Urbánek, 2005).

Povolání nebo poslání?

Jan Amos Komenský považoval učitelství za vznešenou činnost. Domnívá se, že učitelé by měli být ti nejlepší z nejlepších, oplývající zbožností, horlivostí, pracovitostí, moudrostí, láskou a laskavou přísností. Komenského myšlenka univerzálního vzdělávání jako celoživotního procesu je stále nepřekonatelná a aktuální (Komenský, 1992).

Na učitelství můžeme pohlížet jako na poslání anebo jako na povolání, které nesplňuje všechna kritéria pro to, aby mohlo být profesí nazýváno. Často se o učitelství hovoří spíše jako o semiprofesi, či jako o "vyvíjející se profesi" (Solfronk a kol., 2010).

Práci učitele řadíme mezi pomáhající profese a to z toho důvodu, že základem jeho působení je práce s lidmi, kdy naprosto jednoznačně probíhá kontakt spojený s porozuměním, emocemi, spoluúčastí. Jde o cílenou empatickou pomoc druhému člověku, což je specifické právě pro pomáhající profese (Urbánek, 2005).

Učitel se ve své praxi setkává s různými problémy. Denně předstupuje před třídu plnou žáků, z nichž každý je jedinečnou osobností s odlišnými charakterovými vlastnostmi, povahovými rysy, návyky z rodin, ale i momentálními náladami. Žáci disponují různými znalostmi a dovednostmi, jsou jinak přizpůsobiví, jinak spolupracují a zvládají autoritu. Úkolem učitele je zaujmout tuto nesourodou skupinu, udržet její pozornost celou vyučovací hodinu a během této doby předávat znalosti a to pokud možno příjemnou, nestresující formou s co nejlepšími

výsledky. Učitel je mimo jiné také řečníkem. Pro každého člověka však není snadné vystupování na veřejnosti. V roli přednášejícího se nemusí mnozí lidé cítit dobře, mohou pociťovat úzkost. Vališová radí nejdříve myslet a potom mluvit. Přednášení probírané látky je pro učitele běžnou činností, při výkonu jeho profese se od něj očekává, že ji zvládne (Vališová, 2008).

Velice záleží na povaze učitele a jeho schopnostech, do jaké míry se mu daří žáky zaujmout natolik, že tito pak nevyrušují a se zájmem se věnují učitelovu výkladu. Interakce mezi učitelem a třídou vypovídá o celkovém edukačním klimatu, který ve třídě panuje. Je bez debat, že zpětná vazba, jež učitel od svých svěřenců získává je jednoznačným ohodnocením jeho úsilí. Žáci jsou kritickými posluchači, ale o to více je jejich nepředstíraný zájem pro učitele hřejivým uspokojením a ohodnocením zdárně odvedené práce. Ne vždy ale je i ta nejušilovnější snaha učitele a zapálení pro věc zárukou spolupráce třídy (Čapek, 2010).

Urbánek (2005) varuje před příliš horlivým a angažovaným přístupem učitele, který vše ve svém životě podřídí cíli být bezchybným, aktivním učitelem a snaze dosahovat toho nejlepšího hodnocení. Je potřeba nalézt tu správnou míru angažovanosti a naučit se vyrovnávat s případnými neúspěchy.

Učitelé jsou chtě nechtě nuceni přijímat od společnosti obrovskou zodpovědnost za výchovu mládeže. Rodiče do jisté míry přenášejí míru zodpovědnosti za chování svých dětí právě do rukou učitelů. K tomu ještě rodiče spoléhají na entuziasmus, kterým by učitelé měli oplývat (Vašutová, 2007).

4.1 Pozitivní a negativní stránky učitelské profese

Smyslem této subkapitoly je přiblížit specifické zvláštnosti profese učitele, z nichž některé z nich lze řadit mezi pozitiva a jiné mezi negativa. Je však tenká hranice mezi výběrem, kam co zařadit, jelikož ne vždy lze s určitostí říci, že se jedná o pozitivum nebo negativum. Výběr je subjektivní záležitostí. Ostatně to je smyslem této diplomové práce, zjistit něco více o pohledu učitelů ostravských základních škol na učitelskou profesi.

Vašutová (2002) hovoří o uspokojujících a neuspokojujících aspektech v učitelství

Pozitiva učitelské profese (neboli uspokojující aspekty):

- jedná se o profesi čínorodou, smysluplnou, zajímavou
- zaručuje dobré, estetické pracovní prostředí, vyhovující hygienické podmínky
- dává prostor prožít s žáky úspěch při soutěžích
- umožňuje dobrý pocit z předávání zkušeností a znalostí a dosahování cílů
- přináší ocenění vedení školy, rodičů, žáků, kolegů
- přináší práci s nadanými žáky

Negativa učitelské profese (neboli neuspokojující aspekty):

- vysoké požadavky kladené na učitele (vzdělání, odbornost, kompetence, osobnostní vlastnosti, diagnostická a psychologická činnost aj.)
- nepřetržitá kontrola veřejností a nedocnění ze strany občanů
- vysoká emoční zátěž
- příprava na výuku, suplování
- nutnost soustavného doplňování vědomostí
- zajišťování bezpečnosti žáků v hodinách i o přestávkách
- administrativní činnosti (rutinní úkony)
- žáci bez motivace, práce s problémovými žáky, případně řešení šikany
- mnoho žáků ve třídách

Existují oblasti učitelské profese, u nichž nelze jednoznačně říct, že jsou zařaditelná mezi pozitiva nebo negativa, neboť různí učitelé mohou na ně nazírat rozličnými způsoby a jinak je ze svého pohledu hodnotit. Proto se praktická část bude zabývat některými specifiky zvláště a bude zjišťovat výsledky. Pro přiblížení budou nyní některá z nich popsána detailněji.

Již při nástupu do zaměstnání je učitel překvapen velkým množstvím povinností, které, kromě hlavní učitelské činnosti, kterou je výuka, musí plnit. Tím jsou myšleny **byrokratické úkony, působení v komisích, vedení zájmových kroužků, výrobu pomůcek**. Pokud se obvykle záhy stane učitelem třídním, přidávají se úkony, jakými jsou **vedení třídní knihy,**

vyplňování záznamů do třídních výkazů, katalogových listů, odpovědnost za vypracování vysvědčení, organizaci třídních schůzek a informování rodičů, včetně účasti na konzultačních hodinách pro rodiče žáků ve stanovených termínech, **zpracovávání zpráv pro pedagogickou radu** atd. Učitel má zodpovědnost za žáky ve vyučovací hodině, ale také v průběhu dozoru o přestávkách, musí dbát na **dodržování bezpečnostních pravidel** (Podlahová, 2004).

Učitel se v rámci svých činností podílí rovněž na bezpečnosti a ochraně zdraví ve školním prostředí. Měl by vědět, jak předcházet úrazům a jakým způsobem z co největší míry vyloučit možnost, aby se žáci dostali během svého pobytu ve škole do nebezpečné, zdraví ohrožující situace. Bezpečnostní pravidla jsou součástí vnitřního řádu školy, třídní učitel je povinen s nimi vždy na začátku školního roku žáky seznámit a připomenout jim rizika. Učitel musí provádět dohled nad dětmi ve škole, v průběhu vyučovací hodiny nesmí opustit třídu. Dozor zajišťují učitelů i o přestávkách. Mají velkou zodpovědnost za životy a zdraví žáků (Podlahová, 2004).

Ne úplně běžná v jiných profesích je **příprava na průběh pracovní činnosti**. Učitel, zvláště v počátcích své kariéry, si je vědom nutnosti tohoto aktu. To, že se předem na vyučovací hodinu připraví, přichystá si pracovní pomůcky, vybere jednotlivá cvičení, která žákům zadá ke zpracování a promyslí předem jednotlivé kroky během práce, mu vše velmi usnadní a předejde tak zbytečnému zmatkování a nejistotě, neboť zvláště v profesních začátcích je žádoucí získat si u žáků respekt. Za zmínku zcela jistě stojí informace o skutečnosti, že učitel musí kromě vyučování svých hlavních předmětů, vzít na sebe **zástup kolegy** v době jeho nepřítomnosti a tak se stane, že je nucen odpřednášet i učivo, které není jeho probačním předmětem (Podlahová, 2004).

Učitel se dennodenně stává řečníkem, k čemuž je potřeba mít **schopnost ovládat trénu a znát zásady správné komunikace**. Nestačí umět dobře a správně hovořit o tématu, ale umět správně artikulovat, využívat intonaci, dělat pauzy v řeči, mluvit dostatečně hlasitě. Toto povolání je velkým náparem na hlasivky, ale hlavně na komunikační dovednosti (Vališová, 2008). Komunikační dovednosti jsou základním atributem učitelské profese, proto tomuto tématu bude později věnována celá kapitola této diplomové práce.

Nezáviděníhodnou běžnou praxí v diskutované profesi je soustavně probíhající **evaluace**, ať už ze strany nejbližšího nadřízeného nebo prostřednictvím České školní inspekce (ČŠI). Ta hodnotí školu celkově z pohledu činnosti managementu školy, ale hodnotí i výsledky práce

pedagoga při hodinách. Učitelovy kvality nesledují jen výše zmiňovaní, ale také celá široká veřejnost. Od učitele se očekává nejen **předávání informací a zkušeností** směrem k žákům, ale také skutečnost, že bude pro mládež morálním, příkladným vzorem (Podlahová, 2004).

Učitel se také, kromě již výše zmiňovaných povinností, stává často soudcem při řešení sporů mezi žáky, mnohdy musí dát na intuici, neboť **rozhoduje** na základě kusých informací od žáků. Děti u učitele hledají radu, oslovují jej se svými soukromými záležitostmi a spoléhají na něj jako na psychologa. Učitel by měl odhalit problémy i u těch dětí, které se mu se svými strastmi nesvěří, měl by být dobrým pedagogickým diagnostikem a věnovat pozornost všem změnám v chování svých svěřenců (může tak odhalit a zabránit zneužívání či týrání dítěte). Před opuštěním základní školy by měl umět na základě svých zkušeností a pozorovacích schopností poradit žákům s výběrem povolání (Podlahová, 2004).

Učitel se účastní jako **doprovod** mnoha mimoškolních akcí. Jedná se o návštěvy divadel, kin, výstav a exkurzí, ale také výletů či vícedenního pobytu v rekreačních zařízeních v tzv. škole v přírodě. V takovémto případě přebírá učitel zodpovědnost za žáky po dobu celého kurzu, což je pro něj psychicky velmi náročné, neboť si uvědomuje rizika, které zde mohou nastat. Doprovod na akce sice může být na jedné straně stresujícím zážitkem, ale pro jiného učitele, který si nebezpečí nepřipouští, může plnit funkci obohacujícího zážitku a odreagování (Podlahová, 2004).

Příjemné **prostředí školy**, dobré vybavení pomůckami a počítačovou technikou usnadňuje učitelům práci. Pokud jsou dobré **vztahy na pracovišti**, přátelské klima v pedagogickém sboru, korektní vztahy s vedením školského zařízení a bezproblémová spolupráce s rodiči, může na svou profesi učitel nahlížet s větším uspokojením. Všechna tato vyjmenovaná pozitiva však mohou být na jiném pracovišti negativy. Velmi záleží na tom kterém prostředí, které vytvářejí konkrétní lidé a na těch záležitostech, jak se zde členové pedagogického sboru cítí. Pracovní prostředí je vytvářeno každým z nich. Musí usilovat o to, aby se nestali obětí profesionální deformace a stereotypu (Podlahová, 2004).

Co se týče „radostí, které učitelům profese přináší“ dopadly, jak avizuje Lazarová a kol. (2011, str. 126), výsledky v pořadí podle důležitosti od nejpodstatnějšího takto:

- *„výsledky žáků, jejich úspěchy, ohlasy bývalých žáků*
- *charakter práce, kontakt s mladými lidmi*
- *kolektiv a vedení školy*
- *aktivita žáků, jejich zájem*

- *tvůrčí charakter práce, volnost*
- *vybavení školy*
- *další faktory jako např. slušní žáci, mimoškolní aktivity, seberealizace, výhody prázdnin či stravování“*

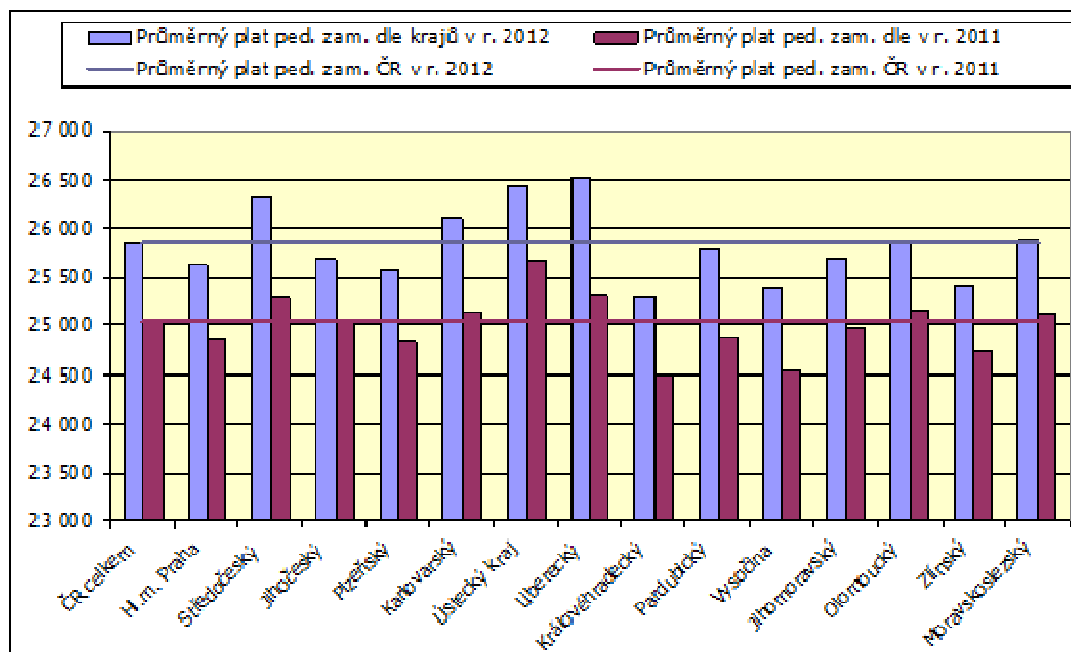
Pocit, kdy na učitele žáci pohlížejí jako na svůj **morální vzor**, hledají v něm oporu a přítele, přináší mu pocit uspokojení z vlastní práce, je jistě příjemný. Rovněž výsledky dětí, dobrý prospěch, ale i vítězství při soutěžích a jiná ocenění jsou hnací silou a povzbuzením do další činnosti (Podlahová, 2004).

Důvodem nespokojenosti učitelů je plat. **Platové ohodnocení učitelů** je v současné době zakotveno v Nařízení vlády č. 564/2006 Sb., o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě, který zařazuje učitele individuálně do platové třídy a platového stupně (pro pedagogické pracovníky uvedeny konkrétní platové stupně a třídy v příloze č. 5). To je část pevné platové složky. Plat učitele obvykle zahrnuje i složku pohyblivou, tedy tzv. osobní ohodnocení, ve kterém se odráží jeho aktivita, schopnosti, chuť do práce a pracovní výsledky. Platové podmínky jsou častým důvodem k nespokojenosti učitelů (Podlahová, 2004).

Pro představu je třeba seznámit se s průměrnými platy zaměstnanců. V tomto případě byl vybrán průměrný plat pedagogických zaměstnanců regionálního školství České republiky (RgŠ ČR), výsledky byly zpracovány Krajským úřadem Moravskoslezského kraje.

V podkladech zveřejněných na webových stránkách krajského úřadu je možno zjistit, že průměrný plat pedagogických zaměstnanců regionálního školství České republiky v roce 2012 byl **25.833 Kč**. Vzhledem k roku 2011 došlo k nárůstu průměrného platu o 804 Kč. Nárůst průměrného platu byl zaznamenán ve všech krajích České republiky (<http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz>).

Průměrný plat zaměstnanců RgŠ ČR v roce 2012 v Kč

Graf č. 1

(<http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz>)

5 Požadavky kladené na učitele

Na učitele jsou obecně kladeny vysoce náročné požadavky. Má být vyučujícím, vychovatelem, pomocníkem, rádcem pro žáky, očekává se od něj empatický individuální přístup k jednotlivcům s respektováním jejich charakterových vlastností, rodinných návyků aj. specifíků. Náročné je povolání učitele co do míry stresu, přípravy na vyučovací hodiny, komunikaci nejen se žáky a kolegy a nadřízenými, ale ve značné míře také s rodiči žáků. Přirozeně se má za to, že učitel má všeobecný politický, kulturní, filozofický i historický přehled, že čerpá informace z dostupné tuzemské i zahraniční literatury, ale rovněž prostřednictvím internetu, který je dnes pro společnost samozřejmostí. Učitel by měl znát a vědět to, co je přístupné i pro žáky (Palouš, 2010).

Učitel musí být silnou osobností a částečně také psychologem, neboť musí umět s žáky zacházet takovým způsobem, aby měl pod kontrolou jejich chování. Měl by si poradit s vyrušováním v hodinách, ukočírovat nežádoucí projevy žáků. Čapek (2008) předesílá, že nekázní je třeba předcházet tak, že jí nesmí být dán prostor a to vytvořením a udržením

atmosféry a vykonáváním takových činností, jež žáky zaujmou natolik, že by nekázeň jejich činnost rušila. Jádrem věci je rozhodně způsob vedení hodiny. Je to zásadní aspekt, od kterého se vyvíjí celkový vztah všech účastníků procesu.

5.1 Předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka

V § 3 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovníích a o změně některých zákonů jsou vyjmenovány předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka, kterými jsou tyto níže vyjmenované (<http://www.msmt.cz>) :

- a) je plně způsobilý k právním úkonům,*
- b) má odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou činnost, kterou vykonává,*
- c) je bezúhonný,*
- d) je zdravotně způsobilý a*
- e) prokázal znalost českého jazyka, není-li dále stanoveno jinak.“*

České školství řeší v současnosti problém s nedostatečnou kvalifikací mnohých učitelů.

V platném zákoně o pedagogických pracovníích je zakotvena povinnost, aby všichni nekvalifikovaní učitelé nastoupili ke studiu na vysoké škole do konce roku 2014 (Dytrtová, Krhutová, 2009).

Bylo zjištěno, že v České republice potřebnou kvalifikaci momentálně nesplňuje 17000 učitelů, přičemž někteří z nich již studium zahájili. Ministr školství Marcel Chládek oznámil, že bude udělena výjimka učitelům starším 55 let s více než dvaceti letou praxí v oboru, dále rodilým mluvčím a učitelům odborných předmětů pracujícím maximálně na poloviční úvazek. Díky uděleným výjimkám počet učitelů bez potřebné kvalifikace klesne na 3000. Učitel s udělenou výjimkou bude ohrožen, neboť bude v pozici, kdy může být kdykoli nahrazen učitelem kvalifikovaným (<http://www.ceskenoviny.cz>).

Osobnostní vlastnosti učitele

Každý člověk má vrozené dispozice, sklon k určitému chování. V různých životních situacích jsme nuceni jednat okamžitě, pudově, bez rozmyšlení. Způsob našeho jednání, intuitivního výběru z různých možností reakcí lze usuzovat, jakým typem osobnosti jsme. Znalost typologie osobnosti může pomoci při výběru povolání (Čakrt, 2010).

Mezi osobnostní vlastnosti učitele by rozhodně měla patřit **empatie, tolerance, zodpovědnost, důslednost, smysl pro pravdomluvnost, optimismus, vyrovnanost** /učitel by se neměl nechat vyprovokovat připomínkami žáků/, měl by být **sebekritický** /umět uznat chybu/, **vnímavý** ke skutečnostem a událostem ve školním prostředí /odhalit v kolektivu žáka, který je terčem šikany nebo domácího násilí/. **Citlivost** patří k potřebným osobnostním vlastnostem učitele, neboť je důležité, aby k žákům přistupoval individuálně vzhledem k povahám a charakterovým vlastnostem dětí, jelikož to, co jeden pochopí jako vtip a nepřikládá slovům větší význam, může jiného žáka ranit a zanechat v něm pocit bezpráví a ponížení. **Smysl pro spravedlnost** a objektivnost pomáhá učiteli přistupovat ke každému se stejnou mírou pochopení, ale i po zásluze trestat bez ohledu na to, o koho se jedná. **Trpělivost a psychická odolnost** jsou vlastnostmi, které jsou přínosem hlavně pro samotného učitele a dávají mu šanci v nelehkých podmínkách překonávat každodenní překážky či náročné situace. Musí umět rozhodovat v rychlém sledu událostí, bez předchozího promyšlení. Naopak by pedagog neměl být agresivní, nespravedlivý, pomstychtivý (Vašutová, 2007).

Učitel Brožek (2009) sděluje čtenářům svůj osobní názor, že to, jaký si žák vytvoří vztah ke konkrétnímu předmětu, záleží na učiteli, který jej daný předmět vyučuje, je tedy ovlivněn osobností učitele. Vzpomíná, jak on sám ve svých začátcích přemýšlel nad tím, jakým způsobem se před třídou prezentovat, jak má k žákům přistupovat. Zabýval se otázkou, jakým typem učitele bude, jakou atmosféru bude ve třídě vytvářet a nakolik si žáky pustí k tělu. Hovoří o tom, že učitel se se svými žáky vídá několikrát týdně po dobu několika let, vznikají zde vazby, které v jiných zaměstnáních nejsou tak běžné.

Jedním z důležitých předpokladů pro zdárný výkon učitelské profese je přirozená autorita pedagoga. Přirozenou autoritou lze nazvat stav, kdy žák je ochoten se učiteli podřídit dobrovolně např. na základě toho, že jej vnímá jako odborníka v dané oblasti, jež vyučuje

a tak i důvěřuje předkládaným informacím, aniž by je zkoumal a snažil se je zpochybnit. Pokud učitel získá ve třídě přirozený dobrovolný respekt a důvěru, snáze pak může dále budovat pozitivní vztah se svými svěřenci. A právě pozitivní vztah je výchozím bodem pro efektivní spolupráci. Na tom, zda žáci uznají učitelovu autoritu, má velký podíl charakteristika osobnostních vlastností učitele. Žáci jsou schopni rozpoznat jeho profesionální i odbornou úroveň. Všimají si, jak řeší konflikty, zda je důsledný a spravedlivý. Mnohdy zkouší jeho psychickou odolnost, testují, zda si poradí v krizových situacích. Pokud obstojí, jeho autorita se posílí (Vališová, 2008).

5.2 Dovednosti učitele

„Pedagogická dovednost bývá v literatuře nejčastěji popisována jako účelná a cílená činnost učitele, zaměřená na řešení pedagogických problémů.“ (Dyrtová, Krhutová, 2009).

Kyriacou (2012) hovoří o základních pedagogických dovednostech, a to:

- Plánování a příprava /cílem přípravy učitele by měla být snaha maximálně efektivně využít prostor k výuce a to tak, aby žáci nebyli v časové tísní a stresu. Učitelé by žáky neměli přetěžovat. Je důležité myslet předem na nutnost použití pomůcek a tyto zajistit. Příprava rovněž zahrnuje konkrétní realizaci výuky. Přesto, že se učitel musí držet vzdělávacího programu, je do značné míry právě v jeho kompetenci, jakým způsobem žákům učební látku přednese, na co bude klást důraz a jak povede hodinu/.
- Realizace vyučovací jednotky /Může probíhat mnoha způsoby, záleží na tom, zda probíhá výklad učitele, doprovázený například dotazy od učitele směrem k žákům, čímž jsou automaticky do výkladu aktivně zapojováni nebo učitel pojme hodinu jako diskusi na dané téma, kdy cílem je vyřešení problému za účasti celé kooperující třídy, případně skupin ve třídě vytvořených. Během výuky kantor rovněž zadává samostatné práce, během které by měl napomáhat a žáky vést při jejich činnosti/.
- Řízení vyučovací jednotky /Zde se hovoří o nutnosti plynulého chodu vyučovací hodiny, zadávat jasné pokyny, udržet pozornost žáků a snažit se je aktivně zapojit do úkolů a úkonů, být ve střehu a zaznamenávat signály hovořící o atmosféře a duchapřítomnosti přítomných, získávat zpětnou vazbu/.

- Klima třídy /Velice důležitý aspekt. Klima působí na žáky zásadním způsobem a má rozhodující vliv na jejich motivaci a chuť do učení. Mělo by být přátelské, pohodové, za jasně stanovených pravidel, kdy učitel povzbuzuje žáky k výkonnosti, chová se k nim s ohleduplností, s důvěrou, bez toho aniž by je zesměšňoval/.
- Kázeň /Zásadně souvisí s dovedností učitele. Někdy mohou problémy v této oblasti souviset s nudou, kterou žáci zažívají během vyučování, dlouhotrvající duševní námahou, která naruší koncentraci, s neschopností plnit zadaný náročný úkol, nízkou sebedůvěrou žáka vzhledem ke školní práci, která jej od činnosti odrazuje, neboť se snaží vyhnout negativním dopadům a svého selhání, ale i nepřítomností negativních důsledků plynoucích z nežádoucího chování. Jsou případy, kdy nastává situace, kdy i ten nejschopnější učitel není schopen si s výjimečnými případy neukázněných žáků poradit. Problémové děti jsou narušiteli celé atmosféry ve třídě a velmi těžko se zvládají/.
- Hodnocení prospěchu žáků /Je zde proto, aby pomáhalo žákovi odhalit slabá místa a došlo k podpoře jeho rozvoje. Smyslem není odhalovat nedostatky, ale povzbuzení a motivace/.
- Autoevaluace /Je důležité pro učitele poučit se z nevydařených situací a snažit se nalézt své slabé stránky, na kterých může pracovat a odstraňovat je/.

Interaktivní povaha – to je rys dovednosti pedagoga, který by kantorovi neměl scházet. Představuje schopnost učitele v průběhu vyučování reagovat na nečekané události a změny těžko předpokládaných podmínek, jimž se musí přizpůsobovat. Kyriacou (2012) sděluje, že mnoho autorů zastává názor, že jakmile učitel nabude patřičných zkušeností, jsou pro něj interaktivní rozhodnutí rutinní záležitostí.

Jako podstatnou uvádí Gillernová, Krejčová a kol. (2012) například dovednost akceptovat osobnosti žáků, rodičů a kolegů, jelikož je žádoucí, aby mezi těmito činiteli byl dobrý vztah. Dávat najevo své emoce a názory shrnuly do dovednosti s názvem autenticita projevů učitele, která žákům pomáhá vyznat se v osobnosti učitele a učit se od něj nastavení hranic chování. Jako nepostradatelné vidí autorky i schopnost empatie a naslouchání, dále také umění chválit či zvládání konfliktních situací.

5.3 Kompetence učitele

Kompetence učitele, pod tímto názvem je třeba si představit „*soubor profesních a osobnostních dovedností a dispozic, kterými má být vybaven učitel, aby mohl efektivně vykonávat své povolání* (Průcha, Walterová, Mareš, 2001).“

Téma kompetencí učitelů se dostává do diskuse v devadesátých letech 20. století, Přichází tedy snaha o výběr těch nejdůležitějších předpokladů pro výkon učitelské profese. Za hlavní jsou obecně brány znalosti a dovednosti (Spilková, Tomková, 2010).

Pro představu je vhodné uvést například model profesních kompetencí vycházející z tzv. Delorsova konceptu, kde jsou pomocí čtyř pilířů vyjmenovány nároky na profesi učitele. Jedná se o nároky kvalifikační, socializační, integrační a personalizační, přičemž každá z nich má své specifické cíle. Kvalifikační se týkají rozvíjení dovedností nutných k učení, v oblasti socializační se jedná o bezproblémové soužití s ostatními v kolektivu, integrační zahrnuje aktivní chování a tvořivost a personalizační pomáhá člověku vyvíjet se v morálního tvora a naučit se rozumět sám sobě. Tyto cíle jsou následně učiteli realizovány pomocí konkrétních kompetencí (Spilková, Tomková, 2010).

Spilková, Tomková, (2010, s. 40) prohlašují za podstatu profesního standardu tyto kompetence:

- „*Oborově předmětová*
- *Didaktická a psychodidaktická*
- *Obecně pedagogická*
- *Diagnostická a intervenční*
- *Sociální*
- *Psychosociální a komunikativní*
- *Manažerská a normativní*
- *Profesně a osobnostně kultivující“*

V praxi to znamená souhrnem tyto konkrétní nároky: mít všeobecný rozhled /kultura, politika, právo, ekonomie, filozofie atd./, přizpůsobit se individuálním požadavkům a schopnostem žáků, mít reprezentativní vystupování, ovládat umění sebehodnocení a umět z něj vyvodit pozitivní důsledky, reagovat na měnící se podmínky ve vzdělávání žáků a přizpůsobovat se požadavkům, disponovat znalostmi o fungování školy (Spilková, Tomková, 2010).

O pedagogických rolích učitelů hovoří Vašutová (2007).

- Podílí se na poskytování poznatků žákům.
- Radí, podporuje, vytváří ideální podmínky pro výuku.
- Je tvůrčí, vyrábí učební pomůcky a vybírá metody vyučování.
- Diagnostikuje obtíže žáků, mapuje sociální vztahy v kolektivu, spolupracuje s rodiči a výchovnými poradci.
- Hodnotí žákovy znalosti, dovednosti.
- Provádí manažerské aktivity, organizuje, řeší administrativní úkony.
- Je vzorem pro žáky.

6 Komunikace ve výchovně vzdělávacím procesu

Prostřednictvím komunikace probíhají veškeré interakce mezi činiteli výchovně vzdělávacího procesu, proto je potřeba jí věnovat pozornost. Závisí na ní výsledky žáků a odvíjí se od ní veškeré mezilidské vztahy nejen ve školním prostředí. Dobrý učitel by se měl snažit o budování přátelských vztahů se svými žáky. Měl by myslet na blaho svých svěřenců (Laca, 2013).

Podstatou komunikace je dorozumívání, tedy pochopení se navzájem. Pomocí komunikace jsou předávány informace. A právě komunikace je prostředkem, který umožňuje učiteli realizovat výchovně vzdělávací proces (Gavora, 2005).

Učitelům je přiznána vůdčí role v komunikaci mezi nejvýznamnějšími aktéry výchovně vzdělávacího procesu, mezi učiteli a žáky. Žáci jsou v pozici spoluaktérů, neboť se na výuce podílejí, spoluvytvářejí podmínky vyučovací hodiny. V ideálním případě by zde měl panovat partnerský vztah. Tak je možné zajistit úspěšnost a účinnost vyučování (Helus, 2007).

Komunikaci ve výchovně vzdělávacím procesu můžeme rozdělit na odbornou a sociální. Pomocí odborné komunikace jsou osobností učitele žákům předávány dovednosti, znalosti, zkušenosti, aj. Komunikace sociální pomáhá utvářet vztahy mezi účastníky, kterými jsou především žáci, učitelé, rodiče, ale i celá široká veřejnost. Pro uspokojivé vztahy ve školním prostředí by měla komunikace probíhat přátelsky, bez ironie a zesměšňování, svobodně, bez vynucování odpovědí za každou cenu, bez kritiky názorů. Měla by být vyvážená, tzn. neupřednostňovat některé žáky a jiné naopak nepřehlížet. Do školního prostředí patří komunikace pestrá, zajímavá a podněcující žáky k aktivitě a zapojení se do ní.

Vhodná pozitivní komunikace stmeluje kolektiv a posiluje sociální vazby mezi aktéry (Čapek, 2010).

6.1 Komunikace mezi učitelem a žáky

Hlavním cílem komunikace mezi učitelem a žáky je dosažení výchovných a vzdělávacích cílů, řídí se stanovenými pravidly. Pro získávání informací žáky od učitele slouží především verbální komunikace, ta je automaticky doprovázena i komunikací neverbální (Mešková, 2012).

Předávat žákům znalosti by měl učitel činit spisovnou formou, kultivovaně, srozumitelně a logicky, s ohledem na věk, rozumovou zralost žáků (Dytrtová, Krhutová, 2009).

Přesto, že hlavní slovo ve vyučování má učitel, přesto by měl dát dostatečný časový prostor i žákům. Ponechat jim čas na kladení otázek nebo vyslovení požadavku na zopakování té části učiva, které žáci neporozuměli (Gavora, 2005).

Prostřednictvím předávání informací žákům k nim dorazí i emocionální složka sdělení, která je velmi závislá na momentální náladě a aktuálních prožitcích pedagoga. Způsob, jakým učitel komunikuje se žáky, zanechává své stopy. Jestliže učitel přichází do prostředí třídy dobře naladěný, žáci budou na něj reagovat adekvátním způsobem. Učitel, který pracuje ve vyučovacích hodinách s humorem, pomáhá překonávat žákovy obavy a strach či stres, navodí příjemnou atmosféru a umožní studentům uvolnit se a spolupracovat aktivně bez obav (Gavora, 2005).

Jestliže se naopak v komunikaci směrem k žákům projevuje mocenský vztah a nadřazenost, má to negativní dopad na vztahy mezi učiteli a žáky. Učitel by se měl vyvarovat urážení a ironizování, křiku i vyhrožování. Tak jako na každém vztahu, tak i na vztazích ve výchovně vzdělávacím procesu je nutno pracovat. Ve školním prostředí je vhodné využívat efektivní komunikaci za použití techniky popisování situace, vysvětlování, sdělení informace a očekávání, dát možnost volby, ponechat prostor pro aktivitu a argumentaci druhého. Mezilidské vztahy hrají ve škole velkou roli. Učitel využívá komunikace převážně za účelem vysvětlení učební látky, kladení otázek, zkoušení žáka, ale i k nabádání k aktivitě a řešení problémů. Konflikty se nevyhnu ani školnímu prostředí. Nedořešené konflikty s sebou nesou negativní projevy v oblasti psychické, ale i fyzické a to na straně učitele i žáka. Úzkostné

stavy, poruchy spánku, nechutenství, trávicí problémy ohrožuje zdravotní stav člověka. Učitel je každodenně vystavován komunikaci s velkým množstvím dětí různého věku, různých charakterových vlastností, různě reagujících na podněty. Ideální komunikace probíhá ve třídě, kde vládne příznivé klima. Dochází k interakcím mezi oběma stranami, žáci spolupracují, doptávají se při výkladu učiva, polemizují nad učební látkou, probíhá diskuse. Tento přístup se nazývá partnerský přístup učitele k žákovi – tah. Opakem je autoritativní přístup učitele k žákovi a to tzv. tlak. Ten se projevuje omezením prostoru pro komunikaci žáků, po otázce učitele odpovídá pouze jeden vyzvaný žák, což přináší značnou pasivitu pro žáky ostatní, kteří musejí udržovat kázeň a bez vyzvání se aktivně nezapojovat. Učitel promlouvá k žákům i neverbálním způsobem, čímž mu dává najevo svůj postoj k němu v dané chvíli. Oční kontakt slouží k potvrzení, že je žákovi věnována pozornost. Úsměv, pokývnutí hlavou funguje jako akceptace žáka, prozrazuje pozitivní emoce, povzbuzuje žáka, funguje jako forma odměny. Prostřednictvím gestikulace má možnost učitel zaujmout žáky a působit tak proti nekázni zaujetím žáků projevem. To podpoří zároveň síla hlasu, pauzy v řeči a tempo, jakým učitel přednáší nebo vysvětluje učivo. Skryté poselství je něčím, co učitel automaticky a nevědomky přenáší na své žáky. Toto poselství je dáno způsobem, jakým s žáky komunikuje (Mešková, 2012).

Helus (2007) upozorňuje, že má-li být výuková komunikace úspěšná, musí být adresná. Tím má na mysli individuální učitelův přístup k žákům.

Z praxe je zřejmé, že pravidla komunikace dávají každému subjektu naprosto jiné pravomoci. Zatímco učitel se chopí slova kdykoli v průběhu vyučovací hodiny a smí mluvit na kohokoli chce, vybírat téma hovoru a po třídě se pohybovat libovolně, své pravomoci smí direktivně prosazovat. Žák naopak mluví pouze, když jej učitel vyvolá nebo mu položí otázku, hovoří k určené osobě ve vymezeném čase na konkrétním místě u tabule nebo u lavice a ve vzpřímené poloze, musí se přizpůsobovat požadavkům. Je jasné, že žák má v tomto směru velmi omezené možnosti. Tento styl komunikace vede k pasivitě žáků. Učiteli však napomáhá snáze udržet ve třídě požadovanou kázeň a klid (Málková, 2013).

Palmer, Christison (2007) přináší rady a tipy pro učitele v oblasti rozvoje procesu výuky pomocí orientace na komunikaci. Cílem je pomoci nalézt cestu k uspokojení z učitelské činnosti. Objevit radost ve výuce zvýší kvalitu pedagogické kariéry učitelů. Autoři doporučují zamyslet se nad každodenní komunikací a uvědomit si, že nevznikají-li problémy v interakci s ostatními, nezamyšlí se aktéři blíže svými vlastními vnitřními pohledy na ostatní. Naopak

z problematické komunikace mohou účastníci těžit, neboť jsou nuceni zkoumat důsledky výměny názorů.

6.2 Komunikace mezi učitelem a rodiči

Navrátil, Mattioli (2011) zdůrazňují specifické společenské podmínky 21. století, které ovlivňují i oblast školství. Mají na mysli působení nových trendů a přístupů na poli sociálním, politickém, ideologickém a kulturním. Na nové situace musí reagovat rodiče a učitelé, kteří se na výchově dětí podílejí. Rodiče i učitelé mají společný zájem a tím je všestranný rozvoj osobnosti dítěte.

Pokud ovšem nejsou vztahy mezi učitelem a rodiči korektní a vstřícné, dochází k negativnímu hodnocení nejen učitele, ale celé školy, které rodič šíří dále mezi veřejnost, což poškozuje jméno celé školy. Jestliže se rodiče hanlivě vyjadřují o pedagogovi, dítě ochotně jejich názory přijímá. Učitel profesionál se musí při komunikaci s rodiči velmi dobře orientovat. To, jakým způsobem informuje rodiče o hodnocení žákových dovedností a znalostí, ale také jeho chování, je velmi důležité. Rodič musí mít pocit, že učitel jde o předání informací, které mají žákovi pomoci. Pokud se rodič v notýsku bude dočítat ze vzkazů učitele jen o negativních jevech, brzy nabude dojmu, že učitel umí jen kárat, ne chválit a motivovat. Z toho vyvodí závěr, že jeho dítě je obětí učitele a vytvoří si k němu negativní postoj. Optimistickým přístupem, vylíčením pozitivních zkušeností s dětmi během třídních schůzek nebo chválením vydařených akcí třídního kolektivu dokáže učitel přesvědčit rodiče o svém vstřícném přístupu. V neformální, přátelské atmosféře se i problematické záležitosti řeší v klidu, bez větších emocí. Ve školním prostředí je kooperace mezi učiteli a rodiči velmi žádaná (Čapek, 2010).

Komunikace s rodiči však může být v některých případech pro učitele značně psychicky vyčerpávající. Není jistě ojedinělé, že někteří rodičové pohlížejí na své ratolesti jako na bezchybné a velmi nadané a tudíž nejsou schopni přijmout kritiku. O to problematičtější je potom komunikace mezi těmito stranami (Čapek, 2010).

Plaňava (2005) říká, že v mnoha profesích, zde řadí i profesi učitelkou, je nutné ovládat pravidla úspěšné komunikace. Těmto pravidlům se člověk může naučit. Smyslem je předcházet konfliktům a nalézat oboustranně přijatelná řešení. Doporučuje se využít metodu aktivního naslouchání, tzv. zúčastněného naslouchání, kdy je žádoucí vytvořit

příznivé podmínky, nerušené prostředí, vymezit potřebný časový prostor pro rozhovor. Během povídání je důležité udržovat oční kontakt a poskytovat zpětnou vazbu používáním přitakání nebo parafrázováním vyřčených slov hovořícího. Cílem je nalezení kompromisu a udržení klidné atmosféry během hovoru. Na udržování dobrých vztahů mezi oběma stranami je potřeba aktivně pracovat.

Dle Čapka (2010), je třeba zaangažovat rodiče do školního dění co nejvíce a to aktivně. V takovém případě může být pro učitele komunikace s nimi povzbuzujícím prvkem. Existují tací, kteří se školou rádi spolupracují, nabízejí pomocnou ruku při různých sportovních či kulturních akcích pořádaných školou, angažují se jako pomocníci během školních výletů /například jako zdravotnický dozor, mají-li kvalifikace k této činnosti potřebnou/.

7 Motivace žáků a učitelů

Do jaké míry se učitelé snaží o rozvoj svých pedagogických dovedností, úzce souvisí s jejich motivací. Od toho se odvíjí podíl času a úsilí, který se rozhodnou investovat do vlastního rozvoje. V některých případech se učitel po osvojení pracovních zvyklostí a výukových stereotypů už příliš nesnaží o další zdokonalování a seberozvíjení. Převaha učitelů se však věnuje dobrovolně odbornému růstu, rozšiřování pedagogických dovedností, zkvalitňování průběhu vyučovacího procesu. Vede je k tomu potřeba realizovat svou pracovní činnosti ke spokojenosti nejen své, ale především žáků (Kyriacou, 2012).

Bertrand (1998) přibližující Maslowovu teorii vzdělávání hovoří o tzv. metapotřebách, jež představují určité podstatné životní hodnoty, které má člověk potřebu uspokojovat. Hovoří o splynutí práce a zábavy v jedno, co dovoluje lidem pocítit nalezení smyslu a vzácnosti života. Potřeba seberealizace je na vrcholu Maslowovy pyramidy potřeb. V každém člověku je touha nějakým způsobem se realizovat, něco vykonat, najít své místo ve společnosti, uplatnit se, zažít uznání. Bez touhy po uspokojení lidské potřeby seberealizace by ani učitel nebyl schopen vykonávat náročnou učitelskou profesi. Je pro něj motivačním faktorem, něčím, co jej v jeho úsilí posouvá dál a dál, naplňuje jej a přináší radost z dosažených výsledků.

Urbánek (2005) polemizuje nad specifiky učitelské profese a nad tím, jak jsou pro učitele motivující platové podmínky, pracovní volno během letních prázdnin, řešení vybavení škol a počty dětí ve třídách, vztahy učitelů a žáků, ale také učitelů a rodičů. Všechny tyto vyjmenované oblasti by mohly být v kariéře učitele motivujícími složkami. Nespokojenost však může naopak přinést rozčarování, ztrátu zájmu o profesi a nechuť do práce, může tedy učitele naopak demotivovat.

Motivovat žáky patří mezi každodenní úkoly všech učitelů, kteří se tak chtě nechtě ocitají v pozici manažerů třídních kolektivů, jež vyučují, mohou tedy využívat postupy motivování žáků ve výuce. Osvojit si manažerské přístupy by pro ně mohlo být velkým přínosem.

Chandler, Richardson (2008) popisují 100 způsobů jak motivovat druhé. Hovoří o obecných zákonitostech motivace v pozici manažera. Jedním z pravidel je, že člověk musí být řádně slyšet, aby mu lidé naslouchali, proto je důležité zaujmout a upoutat na sebe pozornost. Je žádoucí dokázat změnit způsob myšlení jiných lidí. Pozornost je věnována i souvislosti psychického stavu a podávání výkonu. Vystresovaná osoba nepodá dobrý výkon, nesoustředí se na úkol, který plní a dosahované výsledky mají daleko do dokonalosti. Jak může člověk v nadřazené pozici docílit, aby byli lidé takoví, jakými by měli být? Měl by se sám chovat tak, jak očekává od ostatních. Být lidem příkladem, přenášet na ně svůj styl chování, svoje nálady. Využití hry, jakožto motivující stimulace je velmi žádoucí. Oznamovat prohry či výhry zlehčenou formou dělá z plnění úkolů zábavu. Pro účinnou motivaci se doporučuje také pozitivní přístup. Povzbuzení má velkou moc (<http://www.ntslibrary.com>).

Že motivaci je třeba pojmout dvojitým způsobem, tvrdí Hrabal, Pavelková (2010). Jedním z cílů motivace je získávání velkého množství kvalitních poznatků a druhým jsou výsledky výchovně vzdělávacího působení učitele (tzn., rozvíjení potřeb, zájmů, vůle, sebeovládání). Dosahovat v této oblasti uspokojivých výsledků je cílem školského zařízení, motivování žáků se očekává od všech učitelů. Problematickou situaci zažívají učitelé s žáky, které není snadné motivovat, z nezjištěných příčin nejsou ochotni se učit, jejich postoj k výuce je odmítavý, ve škole se nudí a nespolupracují.

Kyriacou (20012) popisuje tři hlavní vlivy, které působí na motivaci žáků. Rozlišuje motivaci vnitřní, která se týká míry zapojení žáků do vyučování. Zde je nutné ovlivnit atraktivnost učební činnosti tak, aby žáky samovolně přitáhl jejich zájem o neznámé, zajímavé. Předpokládá zde přítomnou dávku zvědavosti u každého člověka. Další vliv označuje za vnější, ten zahrnuje touhu člověka dosahovat vytyčených cílů. Třetím vlivem je očekávání

úspěchu. Dodává, že velkou roli zde hrají rodiče a jejich přístup k dětem. Rodiče by své děti měli pobízet k uspokojivým výsledkům a ocenit jejich úsilí a dobré výsledky ve škole.

8 Psychická náročnost učitelské profese

Je možno shrnout, že faktorů, jež působí na psychiku učitele je nespočet. Nesmíme zapomenout na nepřetržitou kontrolu jejich každodenní činnosti jednak samotnými žáky, jejich prostřednictvím i rodiči a samozřejmě také vedením školy. Všichni tito je neustále hodnotí. Roli hraje i psychická odolnost jednotlivce a jeho rozpoložení, které má vliv na zvládání konkrétní stresové situace. Přesto, že hlavní náplní práce učitele je výuka a s tím spojená výchova, činností, kterým učitel v rámci své profese musí věnovat časový prostor je podstatně více (Urbánek, 2005).

Učitelská profese je spojena s pojmem stres. V minulosti bylo provedeno mnoho výzkumů na toto téma. Vyplývá z nich, že většina učitelů se ve stresových situacích ocitá a přibližně jeden ze čtyř prožívá intenzivní stres často. Mezi nejčastější původce stresu se řadí vyrušující žáci, celkově jejich negativní chování, změny organizace školy, nevyhovující podmínky na práci, časový pres, konfliktní situace s kolegy a také nedocnění učitelské práce (Kyriacou, 2012).

Urbánek hovoří v souvislosti s profesí učitele o vysokém stupni zodpovědnosti za vykonanou práci, velké míře koncentrace, značném kontaktu s lidmi, nutností reagovat na nečekané události (Urbánek, 2005).

Nepocitovaná existenční jistota bývá spouštěčem stresu. Je spojena se ztrátou sebeúcty. Také přehnané požadavky, které není v lidských silách plnit, přivodí učitelům pocity úzkosti a stresu. A jelikož vše souvisí se vším, v důsledku toho pak samotný stres ovlivňuje učitele na tolik, že zasahuje do výkonu jeho pracovních povinností, snižuje chuť do jakýchkoli činností. Ztráta zájmu o dění ve výchovně vzdělávacím procesu jde ruku v ruce se ztrátou zájmu o aktéry zde působící a projeví se zhoršením vztahů nejen s žáky (Kyriacou, 2012).

Urbánek zmiňuje přípravu na vyučování, přípravu podkladů a pomůcek, dále pak se zabývá opravami domácích úkolů a samostatných prací, které musí rovněž klasifikovat. Účastní se pracovních porad, supluje, vykonává dozory o přestávkách, jeho povinností je dále se vzdělávat atd. Časová tíseň a dlouhodobá psychická zátěž značné intenzity mohou postupem času vyvolat u jedince syndrom vyhoření. Tomu předchází tzv. „učitelský stres“ (Urbánek, 2005).

Stres vyvolávají náročné požadavky, které jsou na učitele kladeny. Všechny požadavky však stres nepůsobí. Existují požadavky, na které člověk umí reagovat a splní je, i když v časové tísní a s vysokým nasazením. Tento stav označují Kebza, Šolcová (2004) jako zátěž. Stres vzniká u takových požadavků, které člověk není schopen plnit, nezná jejich řešení, jsou příliš náročné. Člověk si uvědomuje zoufalost situace a prožívá stres.

Učitel se může snažit se stresem bojovat formou posilování psychické odolnosti. To může provádět například účastí na programech zaměřených na zvládání stresu. Důležitá je, stejně jako pro každého jiného člověka, opora v rodině, opora v pracovním kolektivu. Je důležité, aby se aktivně věnoval svým zájmům, sportoval. V případě existence zdravého sebevědomí je zvládání stresu snazší (Vašutová, 2002).

8.1 Syndrom vyhoření v učitelské profesi

Syndrom vyhoření je stav extrémního vyčerpání v oblasti emoční, projevuje se na zdravotním stavu člověka. Vyplývá z obrovské emoční zátěže, kterou jedinec prožívá při kontaktu s ostatními lidmi (Poschkamp, 2013).

Učitelská profese se řadí mezi pomáhající profese (profese, u nichž dochází ke každodennímu úzkému kontaktu s lidmi) a proto je profesí, kde je syndrom vyhoření běžným jevem. Často se syndrom vyhoření projevuje u lidí, kteří mají sami na sebe vysoké požadavky, neumějí se vyrovnat s nezdarem, schází jim prožitek úspěchu v zaměstnání (Poschkamp, 2013).

Syndrom vyhoření se vyznačuje apatií, nezájmem o jakékoli činnosti, emočním vyčerpáním (Průcha, 2002).

Poschkamp (2013) uvádí kromě apatie naopak i vyšší agresi u takto postižených jedinců, projevují se sklony k depresím, dostaví se pocit bezmoci, provází jej ztráta energie, přidávají se problémy se zažíváním a spánkem, a sklony či pokusy o sebevraždu, stáhnutí se do ústraní od lidí, inklinování k návykovým látkám, bolesti hlavy, aj. Syndrom vyhoření má čtyři fáze. Jsou to šok z praxe, únava, skleslost a existenční beznaděj. U učitelů je problém ten, že ačkoli jsou ve své profesi součástí pedagogického sboru, ve své podstatě jsou při své práci sami bez podpory, izolováni od kolegů.

Velké zklamání může být spouštěčem stresu a prvním impulzem, který učitele přivede až k vyhoření. Učitel po čase zjišťuje, že se jeho původní představy o působení v profesi neslučují s realitou. Chůť předávat informace a ovlivňovat žáky, formovat jejich postoje a názory se neseťkává mnohdy s odezvou a učitel tak naráží na nezáměr žáků. A tak se hlavní cíl práce, vzdělávání, často přemění v boj o udržení kázně ve třídě a to je psychicky vyčerpávající. Měl by se proto snažit stresům předcházet a to nejlépe posilováním své vlastní psychické odolnosti. Posilovat sebevědomí, naučit se techniky asertivního chování, mít na paměti společenskou důležitost učitelské profese, to vše mu může pomoci. (Vašutová, 2007).

9 Profesionální růst učitele

Tato kapitola přinese informace o možných cestách, jakými by učitel měl mít možnost dosahovat profesionálního růstu.

9.1 Standard kvality profese učitele

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy uvedlo již v roce 2009 do života projekt s názvem „Standard kvality profese učitele“ s úmyslem docílit vyšší kvality výuky ve školách pomocí podpory profesionálního růstu učitelů. Dokument je ve fázi tvorby, úprav a změn (<http://www.msmt.cz/standarducitele>).

Učitel'ské noviny č. 12/10 přináší informaci o dalším připomínkování dokumentu a seznamují s podkladovým materiálem pro tvorbu nového standardu.

Standard kvality je dokument, který vzniká a měl by v budoucnosti, po schválení, fungovat jako nástroj pro oceňování kvality učitele a odrazit by se měl na finančním ohodnocení a kariérním postupu. Standard kvality profese učitele /dále jen standard/ hovoří o profesních kompetencích, nutných pro výkon učitel'ské profese, měl by řešit vzdělávání učitelů pomocí jakési normy, určující rozhodující kompetence, kterými by měl kvalitní učitel disponovat. Je zřejmé, že učitel má podstatný vliv na výkon žáka při učení, takže je jasné, že čím kvalitnější je práce učitele, tím uspokojivější jsou výsledky vzdělávání žáků. Standard očekává od kantora, že se bude profesně dále rozvíjet a to pomocí literatury, internetu, prostřednictvím vzdělávání učitelů, ale i konzultacemi s ostatními kantory a to v souladu s plány a cíli školy, kde vyučuje. Standard se zabývá plánováním výuky, kde se přihlíží k individuálním schopnostem a možnostem žáků, vytvářením pozitivního prostředí pro výuku, řeší hodnocení práce žáků, neopomíjí ani spolupráci s rodiči. Obecně lze tedy říci, že hlavním úkolem standardu kvality profese učitele je stanovení konkrétních kvalit učitele, které jsou žádoucí pro kvalitní výkon profese a zároveň je nezbytný i pro zhodnocení práce pedagoga a s tím související finanční hodnocení a kariérní postup (<http://www.ucitelskenoviny.cz>).

I přes veškerou snahu uvést kritéria standardu do praxe, nejsou tato doposud schválená a tudíž závazná.

„Stávající návrh profesního standardu a kariérního systému z dílny NIDV/Národní institut pro další vzdělávání/ považujeme za velmi problematický a proto připravujeme ve spolupráci se školskou praxí návrh alternativního řešení“ oznámily prostřednictvím článku reagujícím na debatu, kterou společnost EDUin, o.p.s., vyvolala tiskovou zprávou, která řešila uznání neformálního vzdělávání učitelů s nedostatečnou kvalifikací, Radka Wildová a Vladimíra Spilková z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (<http://www.eduin.cz>).

Bečvář se domnívá, že profesní růst by měl korespondovat s učitelovou odborností a jeho pedagogickou zdatností a od těchto kritérií se odvíjet. Navrhuje dvoustupňový systém atestací, jejichž plnění by nebylo povinné, avšak zdárné absolvování by zaručovalo udělení „definitivy“, což znamená jistotu práce na dobu neurčitou, získání titulu profesor, což by mělo vliv na docenění formou společenského uznání a zároveň by bylo přínosem ve formě

platového postoupení do vyšší platové třídy. Tyto výhody by vlastně samy o sobě zajišťovaly zájem o vykonání atestací. Zároveň Bečvář formuluje konkrétní způsob těchto atestací, kde hovoří o testech z aprobovaných předmětů /takových, ke kterým má způsobilost vyučovat na určitém druhu školy získaných ukončením předepsaného studia/, za účelem prověření znalostí. Dále pak by následoval patnácti minutový výklad, ve kterém by byly posouzeny vyjadřovací schopnosti a podání, následně by došlo na praktickou část testu, tedy např. větný rozbor, vysvětlení konkrétní události atd. Tyto atestace navrhuje pro učitele s minimálně 4letou praxí. Atestace dělí na první a druhou, z nichž každá by zaručovala určité výhody a to konkrétně také zařazení do platové třídy podle splněné atestace bez toho aniž by zde mohl zasahovat nadřízený. V závěru však dodává, že pouze systém atestací nemůže být jediným kritériem pro posouzení kvalit učitele. Existuje řada jiných faktorů /vztah k žákům, morální přístup aj./, které jsou rovněž podstatné a důležité (Bečvář in Asztalos, 2010).

Názory na kvalitu a profesní růst učitelů se různí.

9.2 Kariérní systém v učitelské profesi

V diplomové práci je věnována pozornost Kariérní systému, jehož uvedení do praxe je prioritou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, neboť úzce souvisí se zvyšováním kvality práce učitelů. Kariérní růst znamená možnost pracovního postupu v rámci organizace. O jeho přijetí se jedná a diskutuje.

§ 29 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů popisuje zařazení pedagogických pracovníků do jednotlivých stupňů /viz níže/.

„(1) Kariérní systém je soubor pravidel, stanovených pro zařazení pedagogických pracovníků do kariérních stupňů.

(2) Kariérní stupeň je určen popisem činností, odbornou kvalifikací, popřípadě dalšími kvalifikačními předpoklady a systémem hodnocení, které musí pedagogický pracovník plnit, aby tyto činnosti mohl vykonávat.

(3) Zařazení pedagogického pracovníka do vyššího kariérního stupně je podmíněno

a) výkonem činností

- 1. specializovaných, nebo metodických, nebo metodologických, nebo náročnějších zejména z hlediska psychické námahy a náročnosti na přípravu,*
- 2. řídicích,*

b) plněním odborné kvalifikace podle § 6 až 21 a u činností, které stanoví ministerstvo

prováděcím právním předpisem, též plněním dalších kvalifikačních předpokladů.

(4) Dalšími kvalifikačními předpoklady jsou

- a) pedagogická praxe, kterou se rozumí výkon přímé pedagogické činnosti, osvědčení o způsobilosti k výkonu specializované nebo metodické nebo metodologické nebo řídicí činnosti vydané akreditovanou vzdělávací institucí (dále jen "osvědčení o způsobilosti").*

(5) Podmínky zařazení pedagogického pracovníka do kariérního stupně, popis činností, délku pedagogické praxe, podmínky získávání osvědčení a systém hodnocení stanoví ministerstvo prováděcím právním předpisem vydaným podle § 24 odst. 6.

(6) Osvědčení o způsobilosti podle odstavce 4 písm. b) vydané pedagogickému pracovníkovi musí obsahovat tyto náležitosti

- a) jméno, příjmení, titul, datum a místo narození pedagogického pracovníka,*
- b) číslo osvědčení,*
- c) označení kariérního stupně a činností podle odstavce 3, pro které pedagogický pracovník získal způsobilost,*
- d) datum vydání,*
- e) razítko vzdělávací instituce,*
- f) podpis oprávněného pracovníka.*

(7) Ministerstvo vede evidenci všech osvědčení vydaných vzdělávacími institucemi podle odstavce 4. Osobní údaje o fyzických osobách vedené v této evidenci zpracovává ministerstvo v souladu se zvláštním zákonem.“ (<http://www.msmt.cz>).

V článku s názvem „Na začátku diskuzí o kariérním systému“, který byl otištěn v Učitelských novinách, v čísle 2425/2012, hovoří s paní Helenou Plitzovou, ředitelkou NIDV /Národní institut pro další vzdělávání/, redaktor Radmil Švancar. Hovoří o odměňování pedagogů novým způsobem, a to na základě v současnosti diskutovaného Kariérního systému. Ministerstvo školství s národním institutem pro další vzdělávání tento projekt zpracovávají, ředitelka Plitzová říká, že se bude týkat pedagogů vyučujících jak v mateřských, tak základních, středních, ale i vyšších odborných školách. Dělí se na oddíly Kariérní systém, Systém vzdělávání a Profesní portfolio a zabývá se možnostmi zvyšování kvality práce učitele po celou jeho dráhu a zároveň atestacemi učitelů. Východiskem je snaha odměňovat učitele tak, aby to pro ně bylo motivující. Je nutné rozpracovat víceúrovňový standard učitele pomocí čtyř kariérních stupňů a pracovních a funkčních pozic.

Plitzová říká: „*Počítáme se čtyřmi kariérními stupni. Pedagogická pozice toho prvního je začínající učitel, z ní by měl po jednom až dvou letech postoupit do druhého stupně na pedagogickou pozici učitel. Pedagogická pozice třetího stupně je učitel s 1. atestací a učitel by do ní mohl postoupit po šesti až devíti letech praxe. Konečně čtvrtý stupeň má pedagogickou pozici učitel s 2. atestací a učitel by jí mohl dosáhnout nejdříve po deseti až patnácti letech praxe.*“ (<http://www.ucitelskenoviny.cz>).

Doplňuje, že je nutné vytyčit cíle vzdělávání pro jednotlivé kariérní stupně a vyřešit kritéria hodnocení učitelské práce a zároveň určit rozsah následného vzdělávání s cílem dosažení příslušných kariérních stupňů. To vše by mělo proběhnout za pomoci a spolupráce expertů na školskou problematiku, a že momentálně jsou pro tento účel vytvářeny pracovní skupiny. Přibližuje spolupráci s národním projektem Kvalifikační rámec terciálního vzdělávání /tzv.Q-RAM/. Ten pracuje na profilu absolventa učitelské profese, to znamená, že se zabývá vymezením potřebných dovedností učitele, jež dostuduje na pedagogické fakultě. Jedná se o absolventa, který by měl být zařazen do prvního stupně kariérního systému pod označením začínající učitel. Materiál je prozatím ve fázi návrhů, kdy se zvažuje povinná a nepovinná varianta postupu. Postup do druhého stupně by byl povinný, ale pak už by záviselo na ambicích učitele, zda se bude snažit v žebříčku vystoupit výše (<http://www.ucitelskenoviny.cz>).

Na požadavek Radmila Švancara ohledně představení funkčních pozic, které jsou zatím pro každý stupeň nastaveny ředitelka Plitzová odpovídá, že v prvním stupni se učitel ještě učí učit, proto není možné, aby vykonával jakoukoli z funkčních pozic. Ve druhém stupni je schopen vykonávat již některé specializované činnosti /dle zákona o pedagogických pracovnících/. V tomto stupni by již učitel mohl vykonávat funkci zástupce ředitele. Ředitelskou funkci by směl vykonávat učitel až ve třetím stupni. Čtvrtý stupeň vychází z předpokladu, že učitel zde zařazený je po dlouhý časový úsek hodnocen velice žádoucím a vynikajícím způsobem (<http://www.ucitelskenoviny.cz>).

Dále je v rozhovoru řečeno, že posuzovat postup do vyššího stupně by měl pravděpodobně ředitel školy, jakožto znalý práce a kvality jednotlivých učitelů. Významnou roli bude hrát povinné profesní portfolio, kde je ale nejdříve nutné stanovit, co vše by mělo obsahovat. Momentálně se hovoří o seznamu učitelem absolvovaných odborných seminářů a kurzů, evidence publikační a lektorské činností a veškeré výsledky ve vzdělávání. Termín dopracování kariérního systému se plánuje na červen roku 2014. Bude však nejdříve nutné

propojit jej s legislativními předpisy a nastavením finančního ohodnocení, kdy zásadní bude otázka ekonomických možností, aby mohl plnohodnotně fungovat v praxi, takže v souvislosti s fungováním se hovoří o roce 2023. Na závěr ředitelka konstatuje, že je před nimi ještě velké množství práce (<http://www.ucitelskenoviny.cz>).

10 Odchod z profese učitele

Lazarová nás seznamuje s výsledky dotazníkového šetření mezi českými učiteli, jehož úkolem bylo zjistit podstatné pracovní problémy, jež mají za následek demotivaci kantorů a podílejí se na stresu a negativních dopadech na psychiku kantorů, **v nejhorších případech přispívají až k odchodům ze zaměstnání**. Využitím volby otevřených otázek odpovídali učitelé, v tomto případě ve věku nad 50 let na otázky, jaké oblasti učitelské práce je nejvíce sužují (Lazarová a kol., 2011).

Z výsledků Lazarové a kol. (2011, s. 125) vyplynulo, že mezi největší stresory patří:

- *„chování žáků*
- *legislativa a neustálé změny administrativní zátěž*
- *nízký plat a společenský statut*
- *chování rodičů „*

Výzkum, který popisuje Lazarová, se mimo jiné zabývá i zjišťováním, zda zkoumaný vzorek učitelů nad 50 let měl někdy pocit, že by z oblasti učitelství měl odejít, i když k tomuto kroku nakonec tito učitelé nepřistoupili. Výsledkem je kladná odpověď /tedy, že profesi opustit mělo záměr/ 40% dotazovaných. Naopak 45 % dotázaných odpovědělo úplně či částečně nesouhlasně /tzn., že profesi opustit nechtěli/. Z otázky po kolika letech ti, co opustit chtěli, je tato myšlenka napadla, se dozvídáme, že zhruba polovina z nich o úniku uvažovala po 11-21 letech praxe. Lazarová doplňuje, že toto zjištění neodpovídá empirickým výsledkům, neboť největší fluktuace je zaznamenávána v prvních letech po nástupu a proto vyvozuje závěr, že pravděpodobně ti, kdož tento odchod v prvních letech praxe zvažovali, jej i uskutečnili a tudíž nejsou mezi respondenty předmětného výzkumu, přičemž

jako nejčastější důvody k odchodu uváděli respondenti (seřazeno od nejčastějších odpovědí) tyto důvody: (Lazarová a kol., 2011, s. 128).

- *„únavy z množství práce a povinností, zdravotní problémy, syndrom vyhoření apod.*
- *zhoršené chování žáků, jejich nezájem o výuku apod.*
- *neshody s vedením školy a poměry v pracovním kolektivu*
- *politické a jiné tlaky před, i po roce 1989*
- *nízký plat a nízká prestiž profese“*
- *pocit nenaplněnosti a nabídka nové šance*
- *a dále také chování rodičů, nadbytečnost, profesní nezkušenost, osobní a rodinné důvody*

Praktická část

11 Cíl výzkumu

Stěžejním cílem práce je zanalyzovat situaci učitelské profese na vybraných ostravských základních školách a zjistit odpověď na otázku, zda z jejich pohledu převažují v učitelské profesi pozitiva nebo negativa. Záměrem je pak také získat přehled o některých specifických oblastech učitelské profese pro ni příznačných. K vymezení dílčích cílů slouží níže uvedené výzkumné otázky.

11.1 Výzkumné otázky

Po zvážení teoretických východisek byl vymezen výzkumný cíl, který je zformulován do výzkumných otázek:

1. Převažují v učitelské profesi, z pohledu učitelů ostravských základních škol, pozitiva nebo negativa?
2. Uvažovali někdy během své kariéry učitelé ostravských základních škol vážně o odchodu z profese?
3. Co je pro učitele nejvíce motivující na jejich profesi?

11.2 Metoda výzkumného šetření a zkoumaný vzorek

V diplomové práci byla využita kvantitativní výzkumná metoda pomocí dotazníku. Kvantitativní výzkum vyžaduje stanovení konkrétního zkoumaného vzorku a jeho velikosti. Výzkum se pokouší zajistit věrohodnost poznání a prokazatelnost zjištěných teoretických poznatků v porovnání s realitou (Průcha, 2006).

Dotazník obsahuje celkem tři nečíslované body. Jedná se o zjištění údajů o respondentech a to pohlaví, věkové kategorie a délky praxe respondenta. Dále obsahuje celkem 23 vlastních, nestandardizovaných otázek, z čehož 18 je uzavřených (1, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22), 3 jsou polouzavřené (2, 3, 8) a jedna otevřená (11). U otázky č. 16 se vyžaduje odpověď pouze v případě, že respondent vybere v předchozí otázce č. 15 variantu a), b) nebo c). (vzor dotazníku je v příloze č. 1 této diplomové práce). Dotazník byl distribuován poštou, doporučeným dopisem v počtu 183 dotazníků, do devíti ostravských základních škol:

- Základní škola Ostrava – Poruba, p.o., A. Hrdličky 1638 (odesláno 26 ks)
- Základní škola Ostrava – Poruba, p.o. Ukrajinská (odesláno 17 ks)
- Základní škola Ostrava – Poruba, p.o., Bulharská 1532/23 (odesláno 24 ks)
- Základní škola Ostrava – Poruba, p.o., Čkalovova 942 (18 ks)
- Základní škola Ostrava – Poruba, p.o., Dětská 915 (20 ks)
- Základní škola Ostrava – Poruba, p.o., Komenského 668 (26 ks)
- Základní škola Ostrava – Poruba, p.o., L. Štůra 1085 (25 ks)
- Základní škola Ostrava – Svinov, p.o., Bílovecká 10 (27ks)

Celkem bylo rozesláno do osmi škol 183 dotazníků, podle počtu učitelů působících na jednotlivých školách, dle informací získaných z webových stránek škol.

Při konstrukci dotazníku bylo přihlédnuto k teoretickým poznatkům uvedeným v této práci. Dotazníková metoda je nenáročná na finanční zdroje i čas, je tedy efektivní, avšak je nutno počítat s malou návratností, zvláště v oboru v oblasti pedagogiky, kde je mnoho učitelů často oslovováno s žádostí o vyplňování různých dotazníků studenty pedagogických fakult a jejich chuť ke spolupráci tak pochopitelně, vzhledem k jejich pracovnímu vytížení, není příliš velká, což se potvrdilo i v tomto případě.

Získáno zpět bylo 139 dotazníků (tzn. 76% návratnost), z čehož bylo 6 ks dotazníků vyřazeno z hodnocení, z důvodu jen částečného vyplnění, tzn., že bylo vyhodnoceno celkem 133 dotazníků. U 27 ks dotazníků scházely reakce na otevřenou otázku „Co je pro Vás nejvíce motivující ve Vaší profesi?“ Zda učitelé nemají žádnou motivační složku ve své práci nebo jen nechtěli ztrácet čas formulací odpovědi, se už nedozvíme. V pořádku vyplněné dotazníky bez uvedení odpovědi na tuto otevřenou otázku byly zařazeny do hodnocení.

Na základě odpovědí získaných ze zpracovaných dotazníků byly provedeny výsledky diplomové práce a to vyhodnocení pozitiv a negativ vybraných specifických oblastí učitelské profese z pohledu učitelů ostravských základních škol.

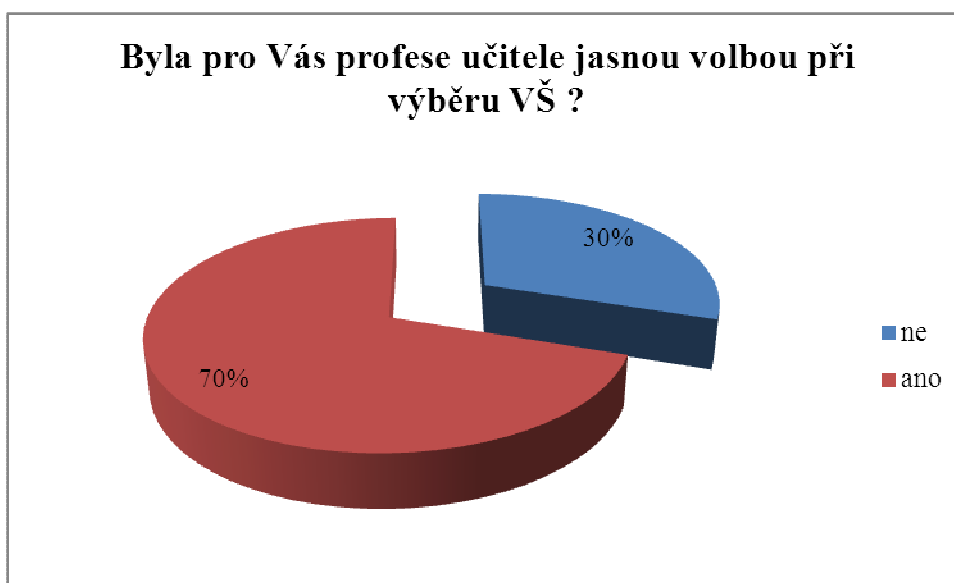
Data získaná z dotazníků byla pro přehlednost zpracována do tabulek a grafů.

11.3 Výsledky dotazníkového šetření

Otázka č. 1: Byla pro Vás profese učitele jasnou volbou při výběru vysoké školy (VŠ)?

ne	ano	celkem
37	96	133

Tabulka č. 1

Graf č. 2

Celkem 70 % dotázaných učitelů, v tomto případě 96 osob, **odpovědělo na otázku:** „Byla pro Vás profese učitele jasnou volbou při výběru VŠ?“ **kladně**. Zbývajících 30 % učitelů přiznalo, že dráha učitele nebyla jejich promyšleným cílem.

70% je pozitivní výsledek. Cílem šetření bylo v tomto případě zjistit, jak vysoký počet učitelů přistoupil ke své budoucí profesi s rezolutním rozhodnutím a chutí stát se učitelem.

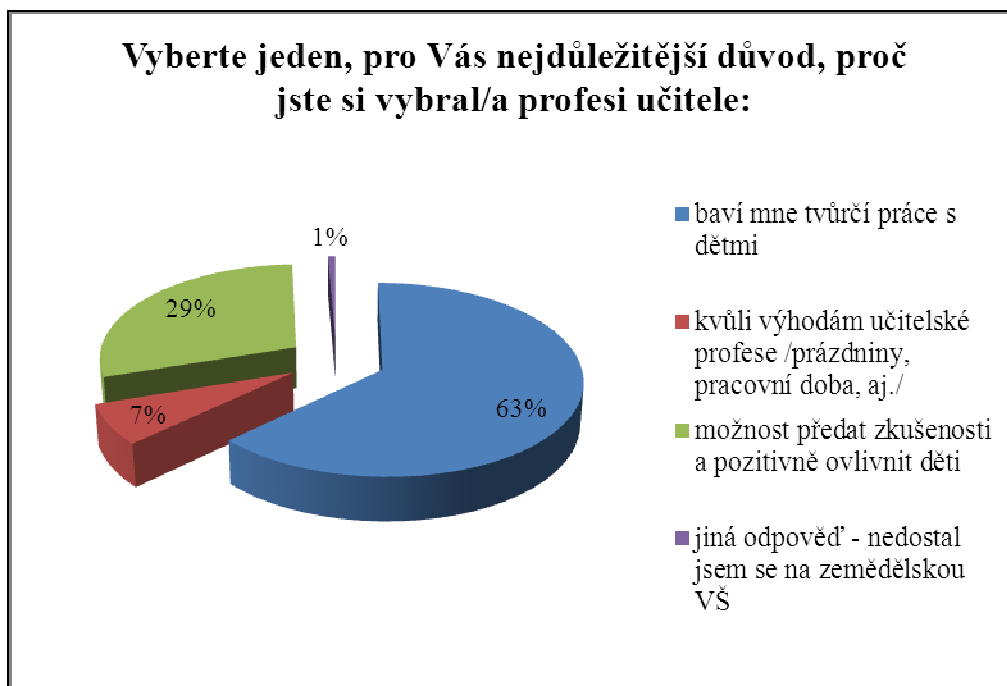
Není důvod polemizovat nad výroky, že učitelé studují vysokou školu z nouze, když nejsou přijati na jinou, preferovanou, náročnější vysokou školu. Nemyslím si, že by tito neúspěšní uchazeči pak studovali na pedagogických fakultách v představách, že po absolvování studia budou na trhu práce uplatnitelní více s jakýmkoli vysokoškolským titulem než bez něj a proto se spokojili s tímto zdůvodněním pro své rozhodnutí. Myšlenka mířit s pedagogickými tituly do oborů, jež nemají s učitelstvím nic společného, by nebyla rozumná.

37 učitelů z celkového počtu 133 dotazovaných odpovědělo sice, že volba učitele nebyla pro ně jasnou volbou při výběru vysoké školy, ale nemůžeme z toho ještě vyvozovat, že to byla volba z nutnosti. Mezi nimi mohli být i tací, kteří se rozhodovali např. mezi dvěma obory a nakonec upřednostnili studium na škole s pedagogickým zaměřením. Jestliže 70% učitelů vybralo odpověď ano, tedy, že si profesi učitelství s jasným cílem vybrali, pak je to výsledek uspokojivý. I přes negativa, kterými se tato diplomová práce mimo jiné zabývá, jakými je například neuspokojivé platové ohodnocení, říká 70% respondentů, že ve své volbě měli jasno. To, co zájemce o studium na vysoké škole od jejich záměru stát se učitelem odrazuje, jsou z velké části jistě právě platové podmínky. Dovolují si tvrdit, že za jiných podmínek v této oblasti, myslím tím příznivějších, by výsledný graf vypadal ještě více pozitivně. Je určitě mnoho takových, kteří by se s radostí učiteli stali, ale při porovnání náročnosti profese a systému odměňování zde, vybírají si jinou profesní dráhu.

Otázka č. 2: Vyberte jeden, pro Vás nejdůležitější důvod, proč jste si vybral/a profesi učitele:

baví mne tvůrčí práce s dětmi	92
kvůli výhodám učitelské profese /prázdniny, pracovní doba, aj./	10
možnost předat zkušenosti a pozitivně ovlivnit děti	43
jiná odpověď - nedostal jsem se na zemědělskou VŠ	1
celkem	146

Tabulka č. 2

Graf č. 3

U výše uvedené otázky bylo v dotazníku požadováno vybrat jeden důvod (ten nejdůležitější), proč si učitel zvolil svou profesi. Přesto, že u jiných otázek, které nebyly omezeny jednou variantou odpovědi, učitelé nevyužívali možnost označovat více možností, v této konkrétní, kde byl záměr, aby si učitelé vybrali právě jednu jedinou možnost nebo případně doplnili svou vlastní odpověď, vybírali někteří z respondentů odpovědi více. 133 respondentů zaškrtnulo v dotaznících celkem 146 odpovědí u této otázky.

Jednoznačně nejčetnější odpovědí byla varianta „*baví mne tvůrčí práce s dětmi*“, kdy tuto odpověď vybralo 92 respondentů a následovala odpověď „*možnost předat zkušenosti a pozitivně ovlivnit děti*“, takto odpovídalo 43 osob, z čehož jasně vyplývá, že profesi učitele si volí a vykonávají lidé, kteří mají pozitivní vztah k dětem a mají potřebu své znalosti předávat. Učitelé v 10 případech vybrali v odpovědi jako důvod „*kvůli výhodám učitelské profese /prázdniny, pracovní doba, aj./*“. Jedna osoba využila možnosti svou odpověď doplnit. Jako důvod výběru učitelské profese uvádí neúspěch při snaze o studium jiné vysoké školy. To, že pouze jeden člověk odpověděl, dá se říci negativně a dal najevo, že učitelem se stát nechtěl a donutily jej k tomu okolnosti a neúspěch v jiném studijním oboru, na mne působí velmi dobře. Dotazníky vyplňovali učitelé anonymně a neměli tedy důvod nahlávat nic sami sobě. I když měli učitelé vybrat jen jednu z nabízených možností, pravděpodobně (vycházím

z toho, že si zadání a návod přečetli) měli silnou potřebu vyjádřit, že měli více důvodů výběru profese a tak někteří zvolili odpovědi dvě.

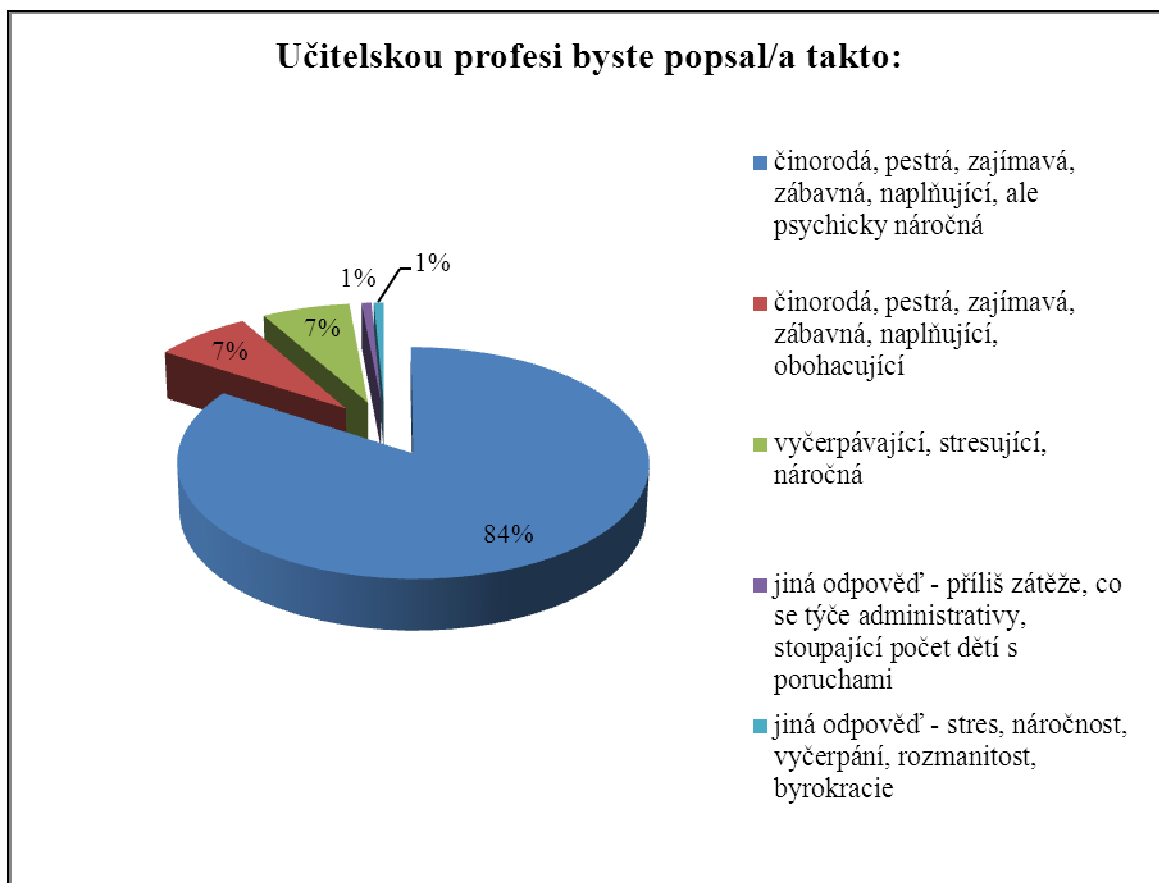
Domnívám se, že důvodů, pro které se učitelé rozhodli stát se učiteli, by určitě bylo více, ale ze zpracovaných dotazníků lze celkově usoudit, že učitelé, pravděpodobně z časových důvodů, upřednostňují možnost výběru z variant, než vlastní vymyšlení odpovědí. Svůj podíl na tomto má určitě fakt, že se na pedagogický sbor v průběhu kalendářního roku obrací s požadavkem vyplnění dotazníků nezanedbatelné množství studentů.

Však to, že nejčastější odpovědí byla právě záliba v tvůrčí práci s dětmi se dala, více méně, očekávat. Těžko se dá zvolit toto psychicky velmi náročné povolání, pokud schází láska k dětem a chuť s nimi pracovat. Existuje spousta jiných možností, jakými se živit, tak proč si život komplikovat nekonečnou prací s malými dětmi, které, jen co je naučíte číst (uvádím na příkladu učitele první třídy základní školy) pošlete je do vyšších tříd a znovu začnete s dětmi, které to ještě neumí. Bez toho nadšení a citového vztahu k dětem by se tato práce neobešla a nedala vykonávat dobře ke spokojenosti jak učitelů, tak žáků.

Otázka č. 3: Učitelskou profesi byste popsal/a takto:

čínorodá, pestrá, zajímavá, zábavná, naplňující, ale psychicky náročná	112
čínorodá, pestrá, zajímavá, zábavná, naplňující, obohacující	10
vyčerpávající, stresující, náročná	9
jiná odpověď - příliš zátěže, co se týče administrativy, stoupající počet dětí s poruchami	1
jiná odpověď - stres, náročnost, vyčerpání, rozmanitost, byrokracie	1
celkem	133

Tabulka č. 3

Graf č. 4

Celkem 84 % dotázaných učitelů se shodlo na tom, že učitelská profese je čínorodá, pestrá, zajímavá, zábavná, naplňující, ale psychicky náročná. O náročnosti učitelské profese toho již bylo mnoho napsáno. Dovolují si tvrdit, že nikdo nezpochybňuje fakt, že každodenní práce s dětskými kolektivy, zahrnující velké množství administrativní agendy, zodpovědnosti za životy a zdraví dětí a spoustu dalších činností, musí být pro pedagogy zároveň zajímavá a naplňující, neboť bez velké dávky nadšení do práce by v profesi učitele dlouho nevydrželi.

7% učitelů uvedlo odpověď „čínorodá, pestrá, zajímavá, zábavná, naplňující, obohacující“, aniž by si psychickou zátěž připouštěli. Na své práci vidí jen samé příjemné stránky.

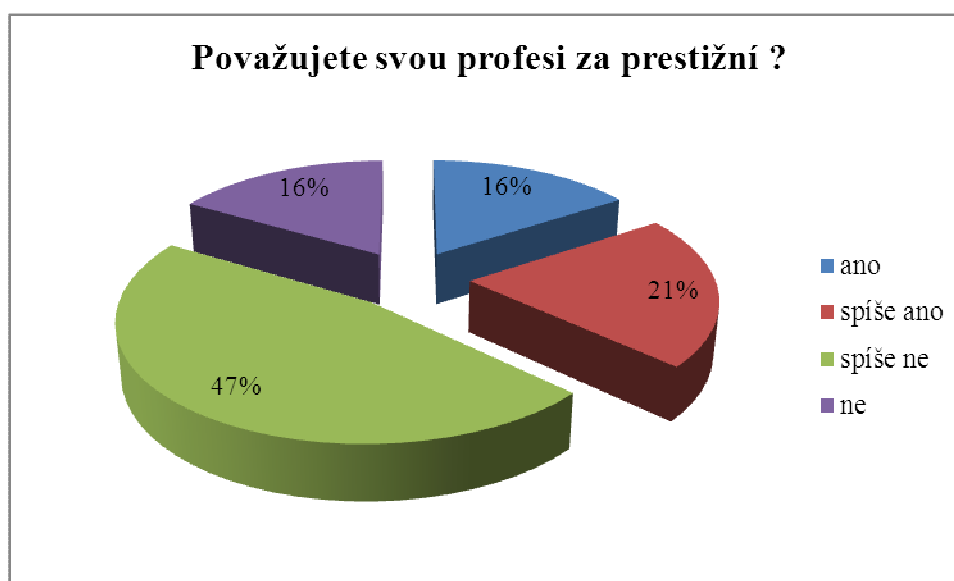
Učitelé, jež vybrali odpověď „vyčerpávající, stresující, náročná“ a bylo jich celkem 8, shodně uvedli, že spadají do kategorie ve věku 41 – 50 let a učí 10 let a více, z čehož lze vyvodit, že skeptický pohled mají ti více let ve školství působící, avšak hovoříme o zanedbatelných 7 % dotazovaných. Celkově dopadly výsledky v této oblasti velmi pozitivně. Ač učitelé vnímají své povolání jako psychicky náročné, nemají problém současně vybrat všechna tato pozitiva, s profesí, dle jejich cítění, spojená. 7 učitelů zvolilo variantu se samými

superlativy „čínorodá, pestrá, zajímavá, zábavná, naplňující, obohacující“. Objevují se zde dvě možnosti využití jiné odpovědi a to tyto: „příliš zátěže, co se týče administrativy, stoupající počet dětí s poruchami“, „stres, náročnost, vyčerpání, rozmanitost, byrokracie“. V tomto případě pouze dva učitelé využili možnost uvést jinou, svoji odpověď, negativně vymezenou. Ať už s doplňkem psychicky náročná nebo ne, podstatný je fakt, že učitelé vybírali převážně možnosti s označením „čínorodá, pestrá, zajímavá, zábavná, naplňující“ (91%), to znamená, že ji takto opravdu vnímají.

Otázka č. 4: Považujete svou profesi za prestižní?

ano	spíše ano	spíše ne	ne	celkem
21	28	62	22	133

Tabulka č. 4

Graf č. 5

Učitelé nepovažují svou profesi za prestižní. Spíše ne odpovědělo na otázku „Považujete svou profesi za prestižní?“ 62 učitelů a rozhodné ne vybralo z nabízených možností 22 dalších z celkového počtu 133 respondentů, což tvoří celkem 63%.

Z mého hlediska zde opět hrají, mimo jiného, velkou roli platové podmínky učitelů. V současné době se, bohužel, příliš nehodnotí kvalita, úcta, respekt. Ekonomická situace donutila lidi přemýšlet o prestiži převážně v souvislosti s finančním zabezpečením, a proto

také z velké části právě podle výdělku v jednotlivých profesích přisuzujeme dané profesi míru vážnosti, respektu, tedy prestiže. Učitelská profese by si jistě zasloužila větší uznání, ale nemůžeme o tomto problému hovořit takto obecně, protože ne každý učitel je dobrý. Přikláním se k názoru, že žáci si zaslouží kvalitního učitele. Nic si nepřejeme pro své děti ve školních lavicích více, než profesionální přístup vzdělaného učitele s pedagogickými dovednostmi, spravedlivé podmínky a hodnocení a také zacházení na patřičné úrovni, bez ponižování, zesměšňování nebo dokonce týrání. Pokud se děti budou ve škole cítit dobře, budou dosahovat uspokojivých výsledků, pak je rozhodně zapotřebí, aby učitel za takto dobře odvedenou práci byl po zásluze odměněn. Budou-li děti chodit do školy s radostí, bez obav a strachu, rodiče uvidí, že jejich výkony jsou hodnoceny spravedlivě, budou si cenit učitele, který jejich děti připravuje na budoucnost. Je však třeba mít na paměti, že ani sebelepší učitel nezaujme a nepřinutí nepřizpůsobivé žáky s poruchami chování, aby se z nich stali příkladní. Pojem prestiž jde ruku v ruce s finančním ohodnocením a to je slabá stránka učitelské profese. Více než polovina respondentů nepovažuje svou profesi za prestižní.

Otázka č. 5: Jste spokojen/a se svým platovým ohodnocením?

ano	spíše ano	spíše ne	ne	celkem
16	25	54	38	133

Tabulka č. 5

Graf č. 6

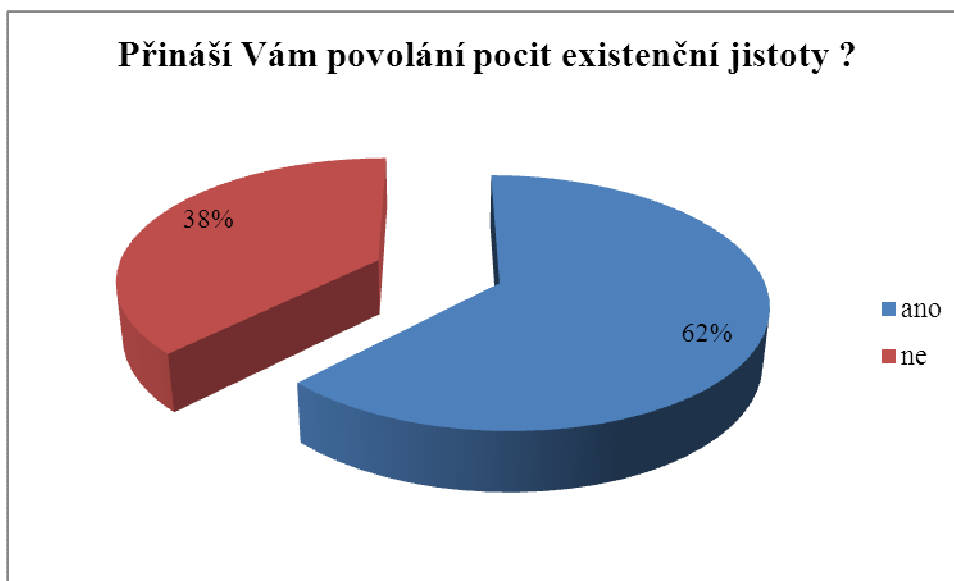
Platové podmínky učitelů vycházejí ze zařazení do tarifních platových tříd a stupňů, kde významnou roli hrají odpracované roky. Omezené finanční prostředky zaměstnavatele nedávají velký prostor pro uspokojivé finanční ohodnocení pedagogů ve formě pohyblivé složky platu, která náleží zaměstnanci podle kvality odvedené práce a iniciativy. Pouze 16 osob (12%) odpovědělo, že je se svým platovým ohodnocením spokojeno, 25 (19%) osob je spíše spokojeno. Celkem 92 osob (69%) tvoří skupinu odpovědí ne a spíše ne. Výsledky jsou očekávané, oprávněná nespokojenost učitelů s platovými podmínkami je mediálně známý fakt. Lepší platové podmínky by nejen že přilákaly více opravdových zájemců o studium pedagogiky, tzn. těch, kteří po dokončení studia budou usilovat o zaměstnání v učitelské profesi, ale zároveň by zvýšily prestiž profese, motivovaly učitele k vyšším výkonům a také pomáhaly vyrovnat se s negativními stránkami profese, které by učitelé snáze přijímali s pocitem, že jsou za svou psychicky náročnou práci dobře finančně oceněni. Učitelé nejsou jedinou profesní skupinou v České republice, která se cítí finančně nedoceněna. Osobně si myslím, že v profesi, kde se jedná o budoucnost lidí, žáků základních škol v tomto případě, velice záleží na lidech, kteří se podílejí na formování jejich osobností. Z velké části i díky učitelům si vytvářejí systém hodnot, přijímají morální zásady a odkoukávají jejich postoje a názory. Stejně tak, jak může učitel pomoci žákovi překonat jeho strach, trému či úzkost, může suverénního žáka přetransformovat do labilního a vystresovaného a jeho sebevědomí navždy poznamenat. Na své učitele vzpomínáme po zbytek života. Na některé s láskou a úctou, na jiné raději vzpomínat ani nechceme. O platových podmínkách by měly, dle mého názoru, rozhodovat znalosti, dovednosti, zkušenosti, délka praxe, ale i přístup učitele a jeho výchovně vzdělávací metody, výsledky a spokojenost žáků.

Otázka č. 6

Přináší Vám povolání pocit existenční jistoty?

ano	ne	celkem
83	50	133

Tabulka č. 6

Graf č. 7

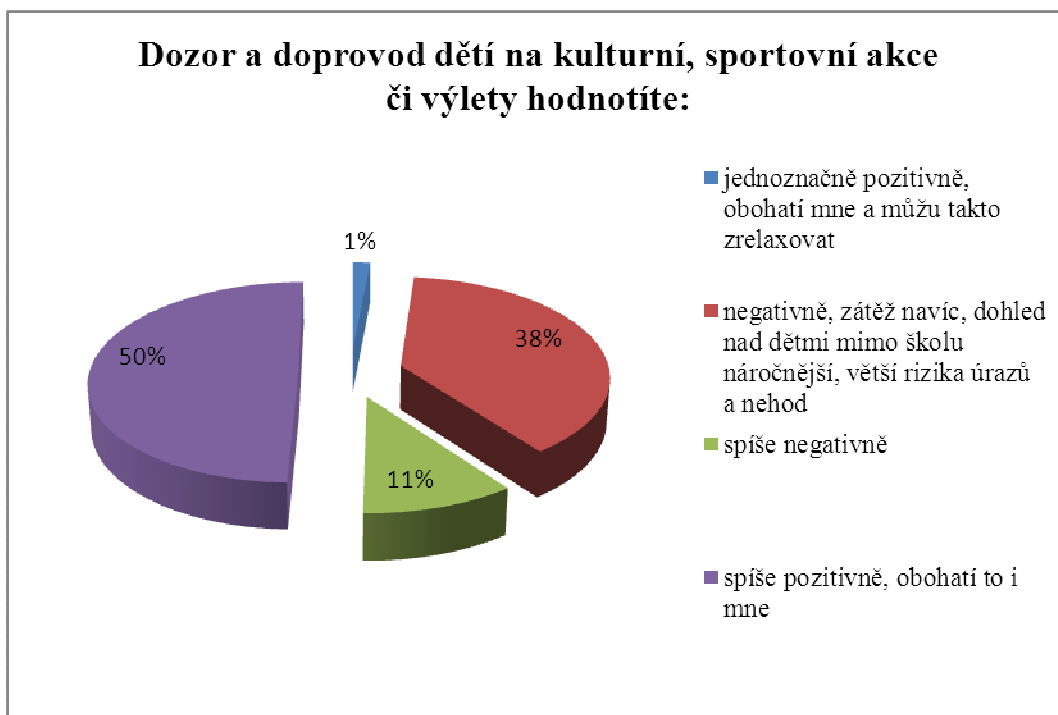
Ačkoli učitelé nejsou spokojeni se svým platem, uvědomují si však stálost a jistotu, kterou s sebou tato profese přináší. Učitelé se vyjadřovali k otázce „*Přináší Vám povolání pocit existenční jistoty?*“ A **62%** dotazovaných se vyslovila pro **ano**, **38%** pro **ne**. **Učitelé z větší části mají pocit existenční jistoty**. Existenční jistota je v Maslowově pyramidě lidských potřeb vnímána jako zásadní. Nadpoloviční většina učitelů, kteří odpovídali na otázku týkající se pocitu existenční jistoty, sděluje, že jim jejich povolání přináší tento pocit. 38% učitelů, kteří odpověděli, že pocit existenční jistoty nevnímají, se zcela jistě potýkají s omezenou snahou uspokojovat ostatní vlastní potřeby, čímž by mohl být případně i do budoucna narušen psychický a v závislosti s tím i fyzický stav člověka. Je potřeba se zamyslet nad skutečností, že pocit existenční jistoty je pro každého člověka velmi podstatnou záležitostí.

Očekávala bych, že u této otázky bude kladných odpovědí více než 62%.

Otázka č. 7: Dozor a doprovod dětí na kulturní, sportovní akce či výlety hodnotíte:

jednoznačně pozitivně, obohatí mne a můžu takto zrelaxovat	2
negativně, zátěž navíc, dohled nad dětmi mimo školu náročnější, větší rizika úrazů a nehod	51
spíše negativně	14
spíše pozitivně, obohatí to i mne	66
celkem	133

Tabulka č. 7

Graf č. 8

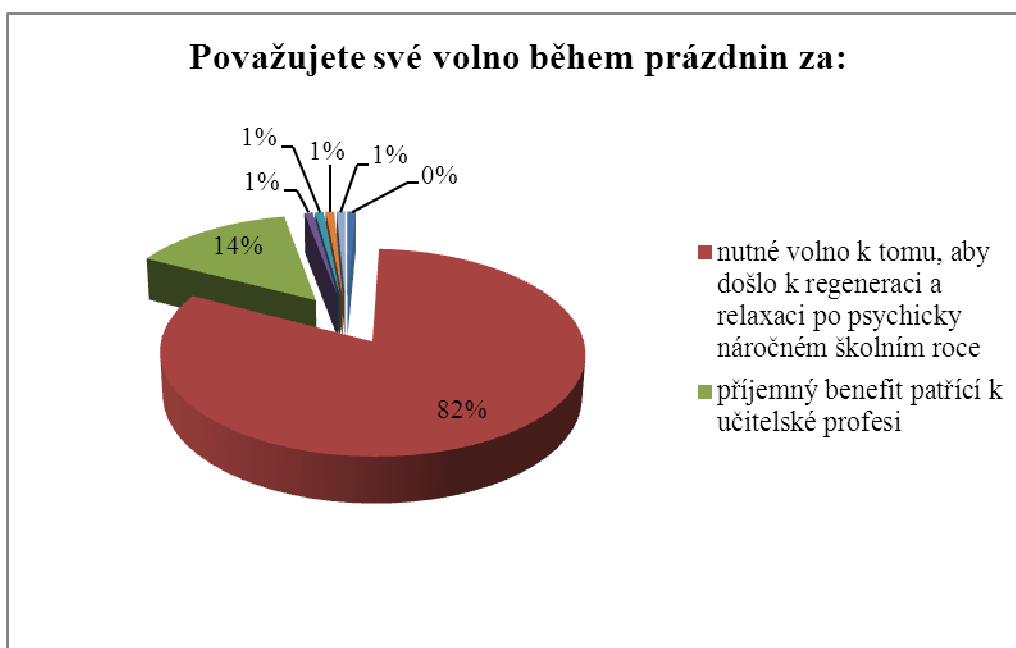
Dozor a doprovod žáků na kulturní a sportovní akce či výlety je častou činností spojenou s profesí učitele. **50%** respondentů hodnotí tuto povinnost za pomoci výběru odpovědi: „*spíše pozitivně, obohatí to i mne*“. Tuto odpověď zvolilo 66 učitelů. Dalších 51, což je **38%**, zvolilo možnost odpovědi: „**negativně, zátěž navíc, dohled nad dětmi mimo školu náročnější, větší rizika úrazů a nehod**“. Odpověď pravděpodobně souvisí s osobnostními vlastnostmi učitele, do jaké míry si připouští rizika úrazů, do jaké míry upřednostňuje stereotypy běžného pracovního dne a jakým způsobem dokáže udržet žáky ukázněné i v cizím prostředí. Otázka byla vybrána záměrně, s cílem zjistit, zda si učitelé cení této možnosti, která je specifická právě pro toto povolání a které se ostatním lidem může jevit jako velmi lákavé a zábavné. Nezanedbatelná část však tuto „výhodu“ vnímá negativně. Součtem odpovědí negativně a spíše negativně se dostaneme na 49% dotazovaných. Žáci se určitě na jakékoli akce mimo školu těší velice. Nejen, že v každodenním stereotypu učení se v lavici, rádi přijmou nabídku zúčastnit se všech kulturních i sportovních akcí, při kterých mají šanci se vyhnout výuce a zažít zároveň něco nového. Jednak pocit ze změny prostředí a vědomí, že v danou chvíli nemůže dojít ke zkoušení ani psaní testu mění žáky na neovladatelné, pohybem a hlasitým projevem oplývající, což se samozřejmě nelíbí učitelům. Co je, ale na tom horší je fakt, že rozdováděné děti mají větší šanci přijít k úrazu a to je pro učitele velmi nepříjemná věc, neboť je za děti zodpovědný a jakékoli zanedbání při dozoru by pro něj mohlo mít velmi fatální následky. Proto se domnívám, že pokud

odpovědělo 50% respondentů, že dozor a doprovod žáků na kulturní a sportovní akce či výlety hodnotí „spíše pozitivně, obohatí to i mne“, má polovina z dotazovaných optimistickou povahu a pevné nervy a tragické konce si nepřipouštějí. Záleží na povaze jednotlivých učitelů, jak tuto zodpovědnost přijímají a jak dalece si připouštějí, že by mohlo dojít k neštěstí.

Otázka č. 8: Považujete své pracovní volno během prázdnin za:

jiná odpověď - nevyhovuje mi jednorázové volno	1
nutné volno k tomu, aby došlo k regeneraci a relaxaci po psychicky náročném školním roce	109
příjemný benefit patřící k učitelské profesi	19
jiná odpověď - nutné čerpání dovolené, kterou mají všichni pracující lidé, kterou nemohu jindy vybírat	1
jiná odpověď: prázdniny využívám často i k další práci pro školy /práci na projektech, četba pedagogické literatury../	1
jiná odpověď - zbytečně dlouhé bez možnosti čerpat volno mimo prázdniny	1
jiná odpověď - jednorázově zbytečně dlouhé, nemáme možnost plánovat dovolenou jindy než o prázdninách	1
celkem	133

Tabulka č. 8

Graf č. 9

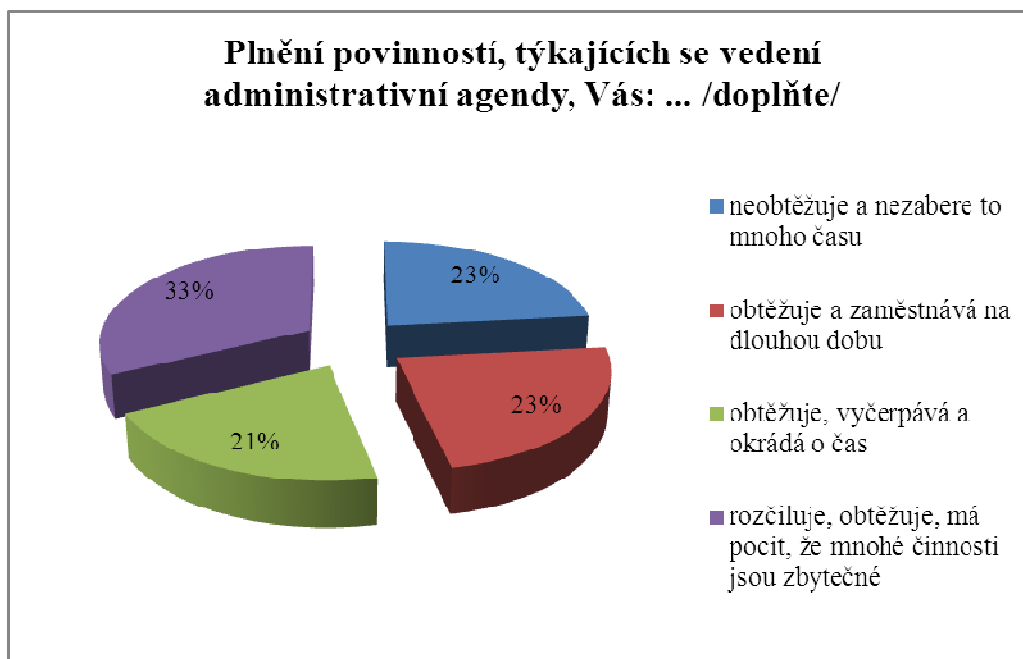
Prázdniny, neodmyslitelně patřící ke školnímu prostředí, ostatními profesemi učitelům záviděné, však nejsou, jak by se na první pohled mohlo zdát, tak jednoznačným pozitivem pro pedagogy na ostravských základních školách. 109 učitelů z celkového počtu 133 (**82%**) **odpovědělo, že prázdniny považuje „za nutné volno k tomu, aby došlo k regeneraci a relaxaci po psychicky náročném školním roce“**. Jako příjemný benefit patřící k učitelské profesi jej označilo 19 osob. 5 učitelů zvolilo možnost jiné odpovědi. Těmto se nelíbí jednorázové volno, bez možnosti plánovat dovolenou v jiné než této přesně stanovené době.

Představa prázdnin je velmi lákavá, nedivím se, že spousta lidí učitelům toto volno závidí. Dovolená v letním období kalendářního roku je častým důvodem sporů zaměstnanců ve firmách a podnicích. Zde se musí kolektiv dohodnout na čerpání tak, aby se nějaký způsobem všichni vystřídali, což v provozech s mnoha zaměstnanci může být velký problém. Rodičové dětí, jež jsou školou povinné, musejí řešit problém s hlídáním ratolestí, i když jim samotným se mnohdy ani nemusí podařit dovolenou v době prázdnin získat a už vůbec ne v takovém rozsahu jako mají učitelé. Spousta rodičů by byla za prázdniny vděčná, neboť by pak nemusela řešit problém, co s dětmi, o které se musí někdo postarat.

Otázka č. 9: Plnění povinností, týkající se vedení administrativní agendy, Vás/doplňte/:

neobtěžuje a nezabere to mnoho času	31
obtěžuje a zaměstnává na dlouhou dobu	31
obtěžuje, vyčerpává a okrádá o čas	28
rozčiluje, obtěžuje, má pocit, že mnohé činnosti jsou zbytečné	43
celkem	133

Tabulka č. 9

Graf č. 10

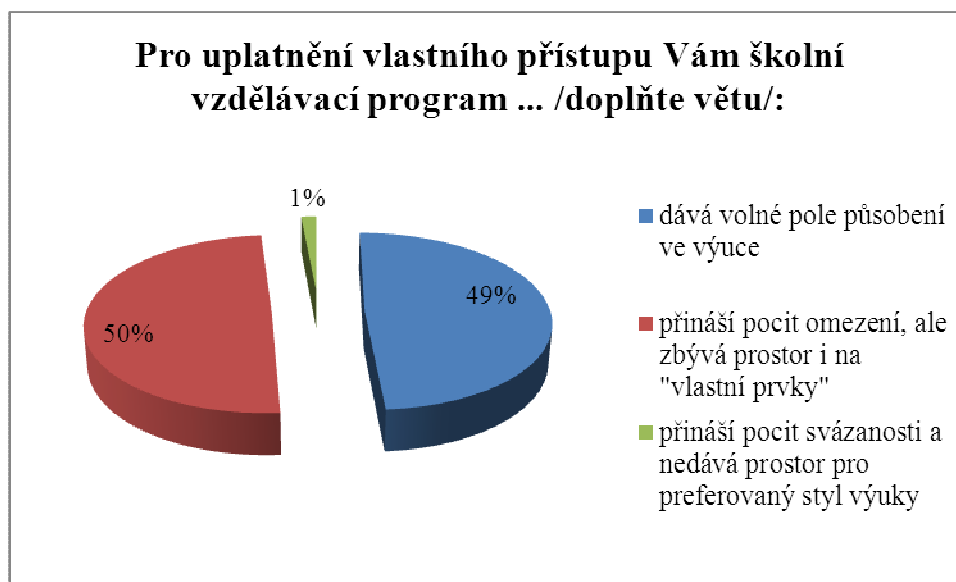
Celkem 102 (77%) učitelů nějakým způsobem obtěžují administrativní úkony spojené s výkonem profese (zahrneme-li sem odpovědi „obtěžuje a zaměstnává na dlouhou dobu“, „obtěžuje, vyčerpává a okrádá o čas a rozčiluje“ a „obtěžuje, má pocit, že mnohé činnosti jsou zbytečné“). Pouze 31 (23%) učitelů vykonává tuto práci, aniž by je to obtěžovalo a zabralo mnoho času. Je zřejmé, že učitelé by si přáli hlavně vyučovat a pracovat s dětmi. Vedení třídní knihy, výkazů, záznamů o žácích aj. jsou však nutnými a potřebnými činnostmi. Jak je patrné, učitelé ji rozhodně neřadí mezi své oblíbené. **Právě vedení administrativní agendy můžeme bez diskuze, na základě výše uvedených výsledků průzkumu, zařadit do skupiny negativních skutečností**, se kterými se učitelé musejí denně setkávat. Z průzkumu nezjistíme, kolik z učitelů, jež odpověděli, že je tato činnosti neobtěžuje a nezabere příliš času, je třídními učiteli, neboť právě skupina učitelů třídních má na starosti administrativních úkonů více. Cílem této otázky však bylo obecné zjištění, ze kterého vzešla informace, že je tato činnost obtěžující, z 35 % dokonce učitele rozčiluje a mnohé z těchto činností považují za zbytečné. Je pochopitelné, že učitelé chtějí především předávat poznatky. To, že je nutností velice často opravovat slohová cvičení, domácí úkoly, písemné práce (což do administrativní agendy rovněž patří), s tím se pravděpodobně taky smíří, neboť chápou, že jedním z cílů výchovně vzdělávacího procesu je hodnocení žáků. To, co učitelům vadí, je doplňování různých statistických údajů, výkazů, aj. čas zabírajících úkonů. Nemám s byrokracií ve škole osobní zkušenost, ale osobně si myslím, že vždy se najde v této oblasti něco, co není nezbytné. Určitě by se našly konkrétní tiskopisy nebo zprávy, jejichž

neexistence by nikomu nevadila. Pokud by taková redukce vymezila učitelům větší prostor pro řešení jiných problémů, pak by to bylo jen ku prospěchu věci.

Otázka č. 10: Pro uplatnění vlastního přístupu Vám školní vzdělávací program /doplňte větu/:

dává volné pole působení ve výuce	65
přináší pocit omezení, ale zbývá prostor i na "vlastní prvky"	66
přináší pocit svázanosti a nedává prostor pro preferovaný styl výuky	2
celkem	133

Tabulka č. 10

Graf č. 11

Pouze 2 učitelé se vyjádřili, že školní vzdělávací program jim přináší pocit svázanosti a nedává prostor pro preferovaný styl výuky. 65 respondentů (49%) má pocit, že má ve výuce volné pole působení a 66 osob (50%) **pocit'uje pocit svázanosti, ale zbývá prostor i na „vlastní prvky“**, což se celkově jeví jako pozitivní zjištění.

Školní vzdělávací program, který v souladu s Rámcovými vzdělávacími programy vyhotovují pro své potřeby jednotlivá školská zařízení, přináší konkrétní cíle vzdělávání a nalezneme v nich specifikaci jednotlivých kompetencí podstatných pro rozvoj žáků a stanoví obsah vzdělávání, očekávané výsledky. Učitelé, jakožto spolutvůrci vzdělávacího programu školy,

ve které vyučují, vnímají možnost uplatnit v této oblasti své zkušenosti a dovednosti a využít je při konkrétních činnostech v praxi. Jelikož vysloveně negativně se vyslovila pouze 2 % respondentů, můžeme prohlásit, že učitelé se mohou během vyučovacích hodin realizovat dle svého přesvědčení, způsobem, který jim vyhovuje a mají možnost do jisté míry sami rozhodovat o metodách, přístupech a stylech výuky.

Výsledek nám také říká, že z velké míry závisí na učiteli, jakým způsobem děti očekávaným a vyžadovaným znalostem naučí. Čím kvalitnějších a pro svou činnost zapálenějších učitelů ve školách bude, tím kvalitnější výuku žáci dostanou, neboť z velké části je to právě učitel, který volí styl a metody a pakliže může do vyučování vnášet své prvky, může to být pro žáky jediné přínosem.

Otázka č. 11: Co je pro Vás nejvíce motivující ve Vaší profesi?

Tato otázka byla otázkou otevřenou, ve které dostali učitelé možnost se zamyslet a svobodně vyjádřit své pocity v souvislosti s jejich profesí a sdělit otevřeně, co je na jejich práci pro ně samotné nejvíce motivující. 32 respondentů nevyužilo možnost a do dotazníku nevypsalo odpověď. Zbývajících 101 učitelů odpovídalo na otázku nejrůznějšími způsoby.

Nejčastější odpovědi s drobnými nuancemi byla odpověď:

„motivují mne výsledky, úspěchy a pokroky žáků ve vzdělávání“ – odpověď se objevuje u 30 respondentů.

Následovala odpověď „motivuje mne různorodost práce, tvůrčí práce, činnost, pestrost“ – odpovědělo takto 27 učitelů.

Velmi časté byly tyto odpovědi, vždy velmi podobně formulované: „spokojenost a radost dětí, pozitivní reakce žáků, nadšení dětí, radost žáků z výuky, zvědaví a snaživí žáci, práce s malými dětmi“ – 15 odpovědí

Další odpověď, která se objevuje 12 krát a to: „předávání zkušeností žákům“.

K odlišným odpovědím patří tyto:

„Radost z dobře odvedené práce.“

„Motivují mne zkušenosti kolegové.“

„Musím být stále ve střehu, stále se vzdělávat.“

„Kladné hodnocení mé osoby dětmi a rodiči.“
 „Setkávání s lidmi, dětmi.“
 „Úsměv, komunikace, elán, nadšení.“
 „Příjemná atmosféra.“
 „Pokud se žáci po odchodu ze školy vracejí.“
 „Něco z toho, co jim předám, nemusí to být znalosti.“
 „Pochvala ze strany rodičů, vedení školy, kolegů.“
 „Děti mi nedovolí zapomenout na mé dětství“
 „Rozzářené dětské oči.“
 „Reakce dětí na výuku, jejich radost.“
 „Motivuje mne pracovní doba.“
 „Motivují mne prázdniny.“
 „Že přes většinu žáků, pro které je vyučování ztrátou času, se najde pár, kterým předmět něco opravdu dává.“
 „Nemotivuje mne nic, vnímám to jako nutnost, zajistit prostředky k zabezpečení rodiny“.

výsledky, úspěchy a pokroky žáků ve vzdělávání	30
různorodost práce, tvůrčí práce, činnost, pestrost	27
spokojenost a radost dětí, pozitivní reakce žáků, nadšení dětí, radost žáků z výuky, zvědaví a snaživí žáci, práce s malými dětmi	15
předávání zkušeností žákům	12
ostatní	17

Tabulka č. 11

Z výše uvedených odpovědí je patrné, že učitelé berou svoji profesi vážně, přirostla jim k srdci a ze všech těch superlativ lze vyvodit, že ji vykonávají motivováni výsledky žáků a s cílem dobrého hodnocení své vlastní práce.

Nebylo možné do diplomové práce vypsát všech 101 odpovědí jednotlivých učitelů, proto byly zobecněny a zařazeny do skupin s velmi podobnými hodnoceními. Bylo opravdu příjemné pročitat pozitivně naladěné odpovědi.

Pouze jediná, která čněla z řady optimistických motivačních faktorů, byla odpověď učitele, muže a to „Nemotivuje mne nic, vnímám to jako nutnost, zajistit prostředky k zabezpečení rodiny“. Může se jednat o člověka, který nemá absolutně žádný vztah k této profesi možná už od počátku své kariérní dráhy anebo je to učitel, který po letech praxe došel do stádia vyhoření a nenalézá už na své práci nic pozitivního a vykonává jí jen proto, že je pro něj zdrojem příjmů. Vzhledem k tomu, že se jedná o učitele, jenž ve svém dotazníku ohledně doby výkonu profese uvedl 10 a více let, jsou možné obě varianty. V době rekordní nezaměstnanosti může asi těžko uvažovat o změně zaměstnání. Bylo by ale zajímavé sledovat

při práci právě takového učitele a zjistit, zda učitel, pro kterého je jeho práce pouze zdrojem příjmu a pracuje bez jakékoli motivace, může být kvalitním učitelem. Přiklání bych se spíše k úvaze, že bude pesimistický, bez zájmu o žáky samotné, bez chuti podílet se na jakýchkoli inovacích ve školním prostředí. Je ale dost pravděpodobné, že člověk, který takto odpoví a přizná svůj nezájem a chybějící motivaci, bude dost možná i nekvalitní, nudný, stereotypní učitel. Každý z nás přece zažil situaci, kdy musel vykonávat činnost, která ho nebaví a tak ví, že do ní určitě nedal všechno, snažil se ji vykonat jakýmkoli rychlým způsobem, jen aby už měl splněno. Myslím, že i v tomto případě to bude vypadat podobně. Pochybuji, že by byl tento člověk tak disciplinovaný a dlouhá léta pracoval bez zájmu, ale kvalitně. To není pravděpodobné.

Otázka č. 12

Učitel musí splňovat mnohé požadavky - měl by být vzdělaným a celoživotně vzdělávaným pedagogem, diagnostikem, člověkem empatickým, spravedlivým, komunikativním, organizátorem, rádcem, pomocníkem aj. Hodnotíte požadavky kladené na učitele jako velmi vysoké?

ano	spíše ano	spíše ne	ne	celkem
82	38	10	3	133

Tabulka č. 12

Graf č. 12

Teoretické, ale i praktické požadavky kladené na učitele jsou vysoké. Ty výše vyjmenované jsou jen malým výčtem ze všech požadovaných vlastností, schopností, kompetencí a dovedností. Uvědomují si to i samotní učitelé?

82 učitelů (62%) odpovědělo na otázku: „Hodnotíte požadavky kladené na učitele jako velmi vysoké?“ ano. 38 učitelů (29%) odpovědělo, že spíše ano. To znamená, že 89% respondentů souhlasí s tvrzením, že požadavky kladené na učitele jsou hodně vysoké. Po prostudování poznatků z literatury bylo snadné takovýto souhlasný výsledek očekávat.

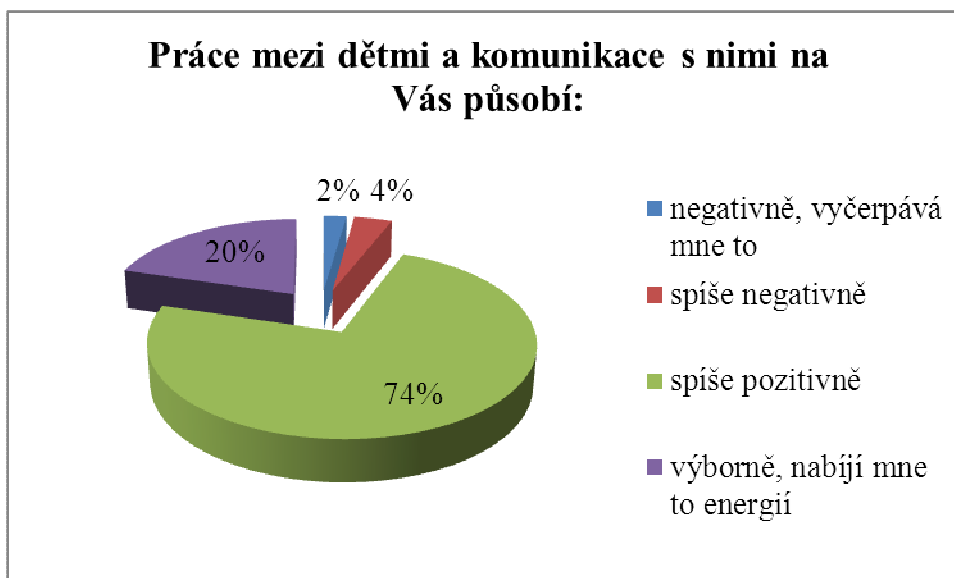
Tak, jak hodnotím učitelskou profesi ze svého pohledu, bez možnosti vyzkoušet si alespoň chvíli pobývat v učitelském sboru a nasát atmosféru, bych zhodnotila výsledky odpovědí následovně. Výsledky dopadly, dle mého názoru, očekávaně. Pozastavila bych se nad odpověďmi učitelů, kteří požadavky kladené na učitele nehodnotí jako vysoké nebo spíše nehodnotí jako vysoké. Myslím si, že tito učitelé berou učitelkou profesi na lehkou váhu. Požadavky kladené na učitele by měly být vysoké, neboť jsou morálními vzory pro děti a mládež, formují jejich osobnosti a předávají jim znalosti, vědomosti a zkušenosti a tak by měli být těmi nejlepšími z nejlepších a za to si vysloužit patřičné spravedlivé a uspokojivé finanční ohodnocení.

Ten, kdo ve sféře učitelství nepociťuje vysoké nároky na svou profesi, sám snižuje laťku a asi toho příliš na půdě školy nenabízí. Odvádí svou práci nejspíše tak, aby jej to nestálo mnoho úsilí. Asi musí spoustu úkonů s učitelkou profesí spojených ignorovat nebo odbývat. Není mým cílem pošramotit ty, kteří takto odpovídali. Třeba jsou to naopak lidé, kteří jsou optimističtí, bystří, rychlí, tvořiví, tvůrčí a vše jim jde skvěle, žáky dokážou zvládat i s jejich kázeňskými problémy atd., takže nepociťují, že jsou na ně kladeny vysoké požadavky. Více se však o učitelích, kteří takto odpověděli, nedozvíme, a tudíž tato otázka zůstane nezodpovězená.

Otázka č. 13: Práce mezi dětmi a komunikace s nimi na Vás působí:

negativně, vyčerpává mne to	3
spíše negativně	5
spíše pozitivně	98
výborně, nabíjí mne to energií	27
celkem	133

Tabulka č. 13

Graf č. 13

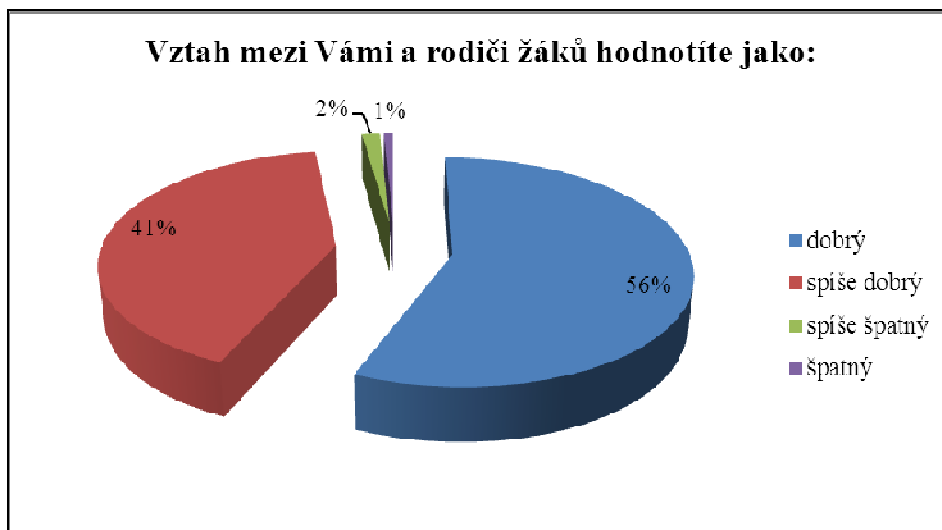
Učitel stráví společně se žáky mnoho vyučovacích hodin, spoustu času během přestávek, ale také v odpoledních hodinách při zájmových kroužcích. Výsledky, které byly zjištěny u učitelů, působících v ostravských základních školách jsou velmi příznivé. Nejvíce, 98 učitelů (74%) doplnilo do věty „Práce s dětmi a komunikace s nimi na Vás působí“: „spíše pozitivně“, popis „výborně, nabíjí mne to energií“ vybralo 27 (20%) respondentů. Že práce s dětmi a komunikace s nimi na ně působí negativně, odpovídali 3 učitelé (2%) a spíše negativně 5 učitelů (4%).

Odpovědi na tuto otázku korespondují s otevřenou otázkou č. 11, kdy učitelé z největší části vybírali jako motivační prostředek v jejich práci právě práci s dětmi. **V učitelské profesi můžeme, dle výsledků této diplomové práce, zařadit práci s dětmi mezi pozitiva.** To je dobrá zpráva jak pro žáky, tak i pro rodiče žáků.

Otázka č. 14: Vztah mezi Vámi a rodiči žáků hodnotíte jako:

dobry	spíše dobrý	spíše špatný	špatný	celkem
75	55	2	1	133

Tabulka č. 14

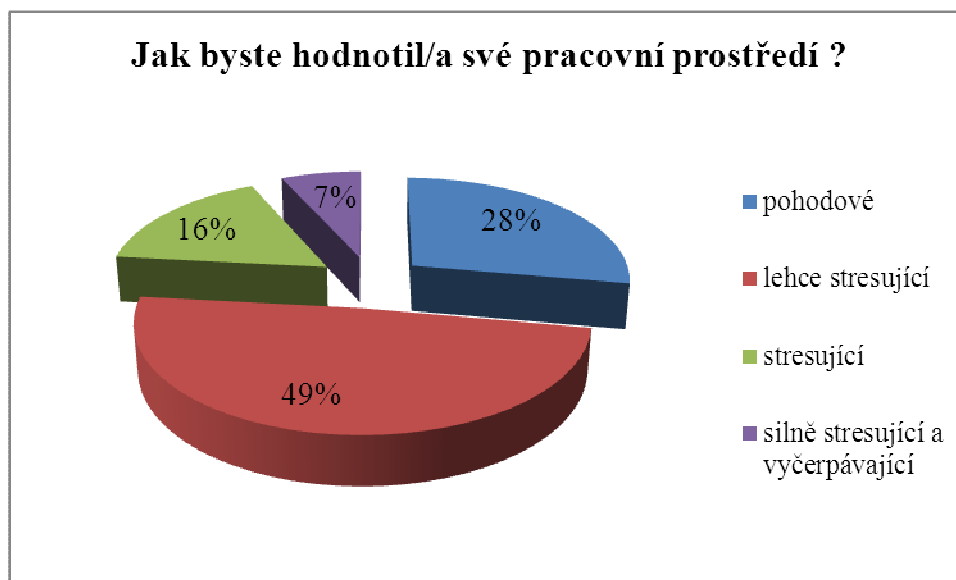
Graf č. 14

Nejen vztah mezi učiteli a žáky, ale také vztah mezi učiteli a rodiči žáků může významně ovlivňovat učitelovo vnímání učitelské profese. Neshody a problémy narušují celkové školní klima, ničí jméno školy. Při pohledu na výsledky dotazníkového šetření je patrné, že jen 1 učitel označil vztah s rodiči žáků jako špatný a 2 jako spíše špatný. Velká skupina, tvořící součtem 130 hlasů (**97%**), je skupinou, která označuje vztah za dobrý nebo spíše dobrý. Při zhlédnutí výsledků se však nabízí polemika nad tím, zda je tato otázka položena správně či vhodně. Je mnoho rodičů, se kterými přijde učitel do kontaktu. Bude-li mít s většinou z nich dobrý vztah, ale zároveň k nim bude patřit i skupina těch, se kterými zažívá konflikty a neshody, asi nebude chtít rovnou odpovědět, že vztah je spíše špatný nebo špatný. **Možnosti odpovědí jsou voleny příliš vyhraněně, bez bližší specifikace a tak se odpověď dobrý či spíše dobrý víceméně nabízí.** Jako výsledkem jsme obdrželi informaci, že interakce mezi učiteli a rodiči jsou dobré. Zda mají rodiče strach mít výhrady k učitelům z důvodu obav z následného nespravedlivého přístupu k dětem nelze z prováděného šetření zjistit, neboť tato otázka by byla namířena vůči rodičům a ne učitelům. Rodiče, ač mají připomínky k učitelům a nejsou s jeho prací spokojeni, se pravděpodobně nepouštějí do otevřeného konfliktu, aby nepoškodili své dítě.

Otázka č. 15: Jak byste hodnotil/a své pracovní prostředí?

pohodové	lehce stresující	stresující	silně stresující a vyčerpávající	celkem
37	65	22	9	133

Tabulka č. 15

Graf č. 15

Pracovní prostředí hodnotí učitelé následujícím způsobem. 37 osob (28%) jej označilo za pohodové a 65 osob (49%) jako lehce stresující (což rovněž můžeme označit za příznivý výsledek). Tyto výsledky vyznívají příznivě, neboť vzhledem k předesílané náročnosti učitelské profese bychom pravděpodobně očekávali větší vyjádření míry stresu v pracovním prostředí učitelů.

Učitelé si na některé stresory pravděpodobně částečně přivyknou. Mám na mysli hluk (o přestávkách, ve školní jídelně, družině) nebo časovou tíseň. Po určité době si dokážou najít způsob, jak s časem nakládat a co nejlépe jej využít.

Učitelé, kteří volili za odpověď varianty lehce stresující, stresující a silně stresující a vyčerpávající (a bylo to celkově 96 respondentů) odpovídali následně na otázku, zda pozitivní zážitky s žáky tento stres převáží.

Otázka č. 16: Převáží pozitivní zážitky s žáky tento stres?

/Odpověď na tuto otázku byla požadována pouze v případě, že učitel nehodnotil své pracovní prostředí jako pohodové/.

ano	spíše ano	spíše ne	ne	celkem
33	43	22	1	99

Tabulka č. 16

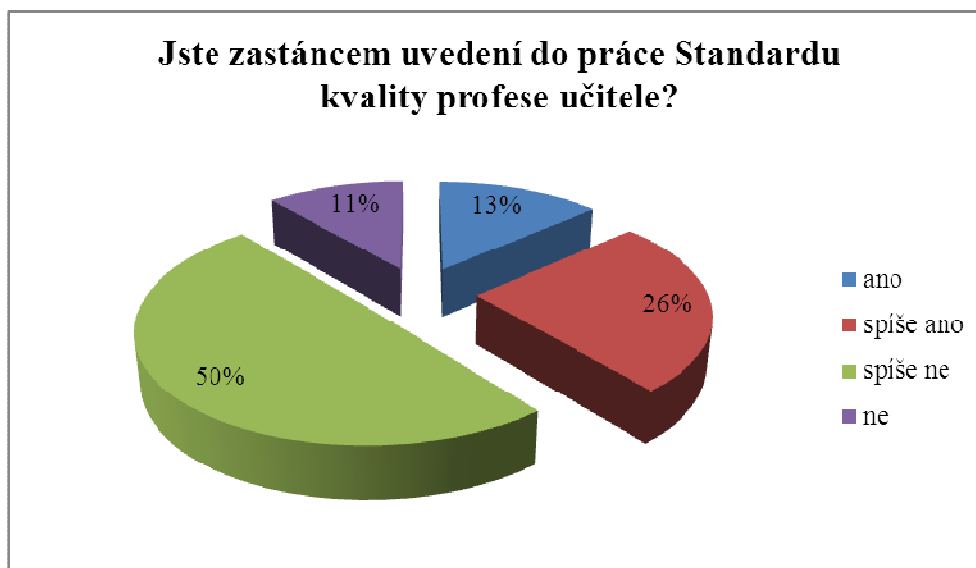
Graf č. 16

Ano odpovědělo 33 a spíše ano 43 z nich. Jednoznačně ne volil jeden učitel, k vyjádření spíše ne se přiklonilo 22 osob. Ti učitelé, jež svou profesi vnímají alespoň částečně jako stresující, odpovídali, zda tento stres převáží pozitivní zážitky s dětmi. 33 osob (33%) odpovědělo, že ano, 43 osob (44%) že spíše ano, 22 osob (22%) že spíše ne a 1 osoba (1%), že ne. Pouze 23 % osob sdělilo, že pozitivní zážitky s žáky nemají příznivý vliv na prožitek stresu. Ostatním příjemné zážitky s žáky pomáhají stres vytěsnit.

Otázka č. 17: Jste zastáncem uvedení do práce Standardu kvality profese učitele?

ano	spíše ano	spíše ne	ne	celkem
18	34	66	15	133

Tabulka č. 17

Graf č. 17

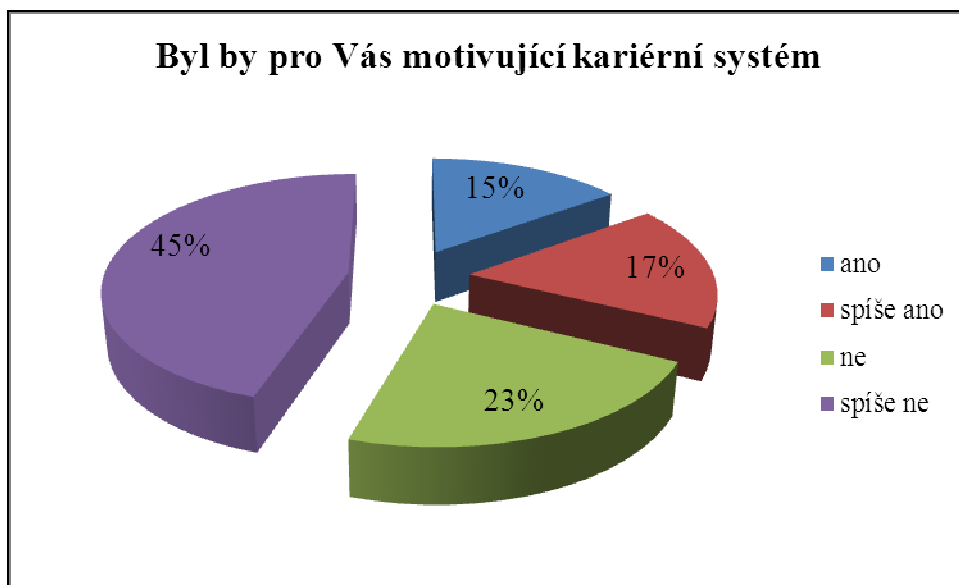
Standard kvality profese učitele (standard) by měl přispět k profesionalizaci učitelů. Jeho cílem je podpora učitelů ve zvyšování jejich kompetencí. Standard by měl pomáhat získat zpětnou vazbu o práci jednotlivých učitelů a zároveň vyhodnotit vzdělávací postupy školského zařízení, ale zároveň napomoci motivaci učitelů a rozvoji profese. Využití má například při hospitaci, jako nástroj k posouzení kvality výukové hodiny.

Učitelé, kteří tvoří výzkumný vzorek, nejeví velký zájem o zavádění nových postupů a přístupů, neboť takto to vyplývá z výše uvedeného grafu. Největší část, a to 66 respondentů (50%) říká „spíše ne“ uvedení do práce Standardu kvality profese učitele, rozhodných ne říká 15 respondentů (11%). Učitelé nejsou připraveni na zásahy tohoto typu. Předpokládám, že učitelé se zajímají o problematiku své profese a jsou seznámeni s probíhajícími snahami o změny ve školství, a tudíž mají informace v této oblasti. A proto přisuzuji nezájem o standard jejich obavám ze změn. Český národ se obecně nerad podrobuje změnám a přizpůsobuje neprověřeným novinkám. **Učitelé si zavedení standardu do praxe asi obtížně představují a tak k němu nemají důvěru.**

Otázka č. 18: Byl by pro Vás motivující kariérní systém?

ano	spíše ano	ne	spíše ne	celkem
20	23	30	60	133

Tabulka č. 18

Graf č. 18

Ani možnost uplatnění kariérního systému, nezaujal výrazně učitele ostravských základních škol. Do jaké míry jsou s jeho návrhy obeznámeni, však z grafu nelze vyčíst. Jistý je však fakt, že o zásadnější změny v zaběhaném systému českého školství současnosti výzkumný vzorek zájem příliš nejeví, stejně jako o Standard kvality profese učitele.

Otázka č. 19: Kdybyste měl/a možnost se znovu rozhodnout, zvolil/a byste si učitelskou profesi znovu?

ne	ano	celkem
38	95	133

Tabulka č. 19

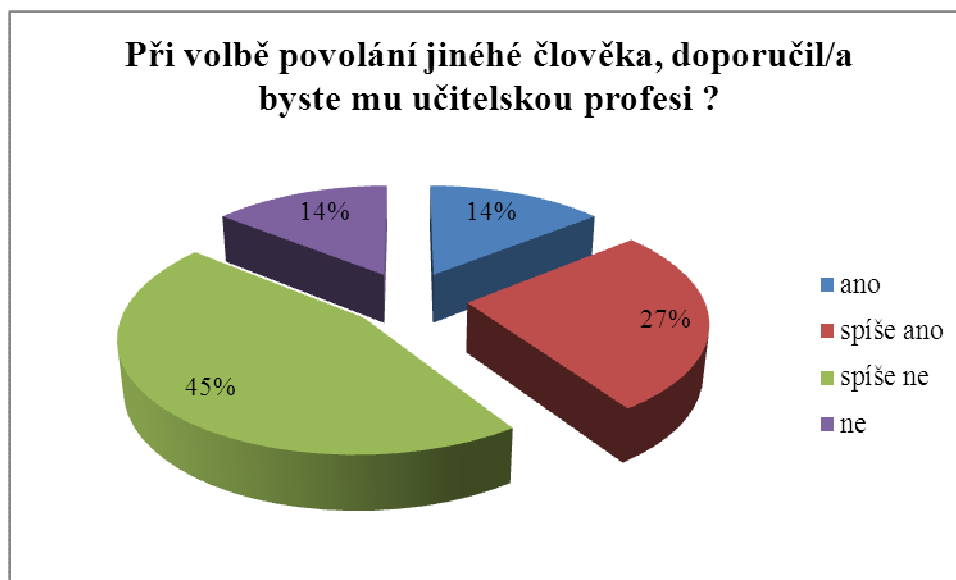
Graf č. 19

Tato otázka je velmi významná. Z odpovědí lze velmi snadno usoudit, jak vážně to učitelé se svou profesí myslí, jak moc jsou pro něj negativní stránky profese skličující, neboť možnost druhé volby, byť jen teoretické, vyžaduje od dotazovaného zamyšlení se nad svou každodenní prací, nad problémy a úskalími, která prožívá. Dává mu šanci druhé volby. Proč si, třeba jen teoreticky, ve špatné náladě, neříci, že mít tu možnost, zvolil bych si jinak, lépe. 95 učitelů (71%) se vyslovilo pro ano, tedy, že by v případě možnosti druhé volby opět zvolilo učitelskou profesi a je třeba tento fakt vyhodnotit jako úspěch a skutečnost, která na profesi učitele vrhá pozitivní světlo. 95 učitelů ze 133 by v případě možnosti opětovné volby profese zvolilo znovu dráhu pedagoga.

Otázka č. 20: Při volbě povolání jiného člověka, doporučil/a byste mu učitelskou profesi?

ano	spíše ano	spíše ne	ne	celkem
19	35	60	19	133

Tabulka č. 20

Graf č. 20

Vzhledem k předchozímu pozitivnímu výsledku opětovné volby profese by se dalo očekávat, že s podobným výsledkem se setkáme i u otázky, zda by učitelé doporučili své povolání jinému člověku. Doporučilo by 19 osob (14%) a 35 osob (27%) by spíše doporučilo. Spíše

ne zvolilo 60 učitelů (45%) a ne 19 učitelů 14%) z celkového počtu 133. **Odpovědi nedoporučil a spíše nedoporučil, tvoří skupinu 79 osob a to je celkem 62%.** I když by si 71% učitelů v případě opětovné volby znovu vybralo učitelskou profesu, v případě, že by měli někomu kariéru učitele doporučit je poměrně velké množství (62%) kteří by tuto profesi nedoporučili jiným lidem. To znamená, že si nejsou jistí, že ostatní by byli tolik tolerantní k negativům učitelské profese a mohli by být zklamáni více než oni sami a proto **mají obavy doporučit svou profesi.** Vycházím z předpokladu, že učitelé, jakožto inteligentní a morální lidé uvažují ve prospěch společnosti.

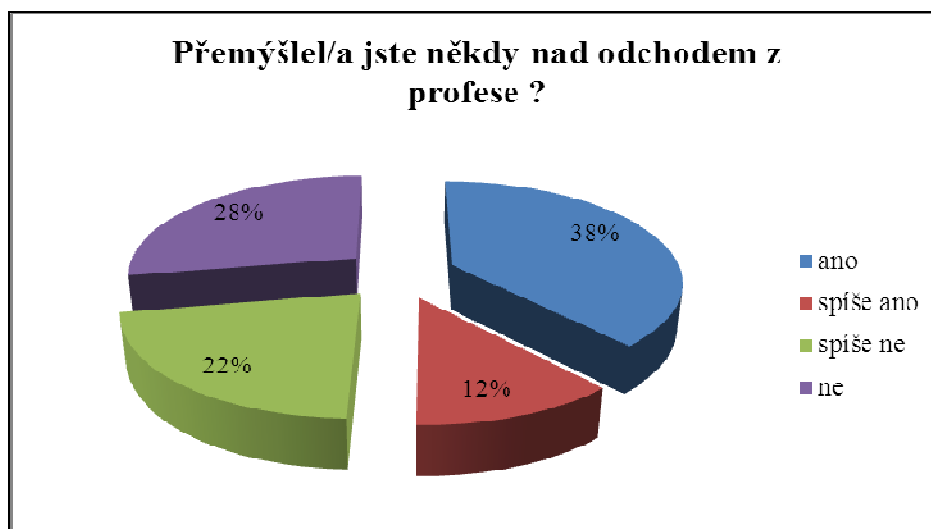
V některých případech (a to ve čtyřech) do dotazníků učitelé do této otázky vepsali nad rámec požadavku svůj názor a to ten, že by záleželo na osobnosti dané osoby, zda by doporučili nebo nedoporučili. Tito učitelé pravděpodobně chtěli upozornit na fakt, že co se jednomu člověku může jevit jako dobré, vhodné, žádoucí a snesitelné, může být pro druhého nesnesitelným, a proto odpovědi zde uvedené nejsou už tolik pozitivně vyznívající, jako v předchozí otázce, kde se učitelé vyjadřovali sami za sebe.

Otázka č. 21

Přemýšlel/a jste někdy nad odchodem ze školství?

ano	spíše ano	spíše ne	ne	celkem
51	16	29	37	133

Tabulka č. 21

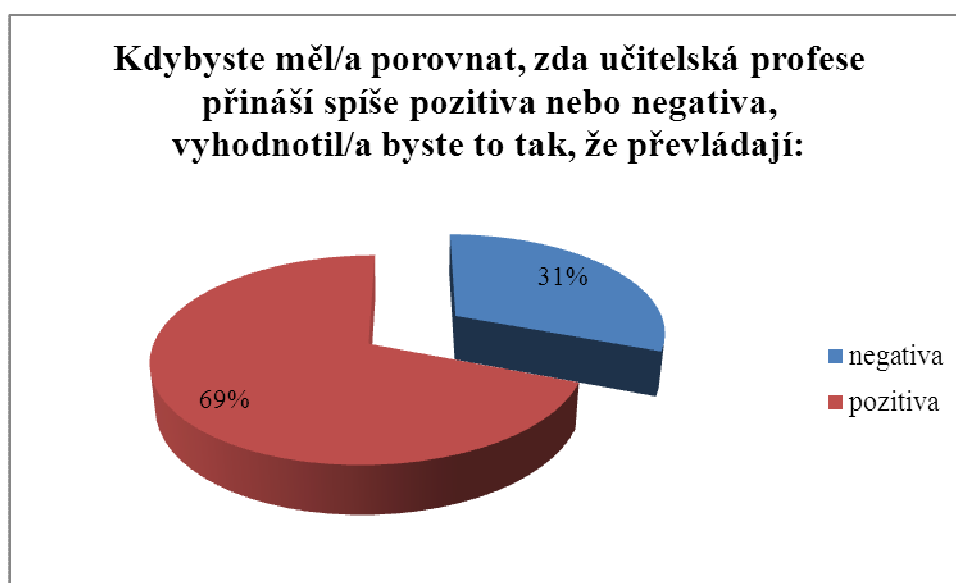
Graf č. 21

„Přemýšlel/a jste někdy nad odchodem z profese je otázka, která může pomoci dokreslit vztah učitele k jeho profesi. 51 učitelů (38%) o odchodu z profese uvažovalo a 16 učitelů (12%) spíše ano. To znamená, že 50% se otázkou odchodu opravdu zabývalo a pokud vezmeme v úvahu i respondenty, kteří odpověděli spíše ne, a těch bylo 22 %, částečně je můžeme řadit mezi ty, co o odchodu uvažovali, neboť odpovědí spíše ne, připouštějí existenci myšlenek o této možnosti. O odchodu z profese přemýšlel někdy snad každý pracující člověk, alespoň v těžkých, problematických chvílích. Není tedy nutné na základě výše uvedeného nabýt dojmu, že polovina učitelů, respondentů je rozhodnuta opustit učitelské sbory. Nespokojenost však v odpovědích učitelů patrná je. Problémů, se kterými se musejí potýkat, existuje jistě mnoho, jsou příliš pod drobnohledem veřejnosti, myšlenky na opuštění učitelských řad a výběr jiného, méně náročného povolání, jim lze těžko vyčítat.

Otázka č. 22: Kdybyste měl/a porovnat, zda učitelská profese přináší spíše pozitiva nebo negativa, vyhodnotil/a byste to tak, že převládají:

negativa	pozitiva	celkem
41	92	133

Tabulka č. 22

Graf č. 22

Závěrečná otázka shrnuje zásadní cíl diplomové práce. „Převažují, z pohledu učitelů ostravských základních škol, v učitelské profesi spíše pozitiva nebo negativa?“ Výsledek vyznívá pozitivně. **Celkem 133 respondentů z ostravských základních škol porovnálo, co jim přináší učitelská profese ve větší míře. 92 učitelů (69%) respondentů oznamuje, že jsou to pozitiva.**

Učitelé odpovídali v dotazníku na otázky spojené s výkonem jejich profese. Měli možnost si tak v průběhu značení odpovědí shrnout specifika této práce, zvážit všechna pro a proti, zamyslet se nad kontaktem s žáky a rodiči, nad administrativní činností, nad tím, jak dlouhý čas již strávili ve školství, nad povinnostmi a změnami, kterým se musejí přizpůsobovat, nad svým pracovním prostředím a požadavky na ně kladenými, ale také nad chvílemi, kdy měli chuť to vzdát a profesi opustit. V závěru se museli rozhodnout. Jsou to pozitiva nebo negativa, co v profesi převažuje? Výsledky práce říkají, že jsou to pozitiva. Co se týče procentuálního vyjádření, k 100% spokojenosti mají poměrně daleko, ale znepokojující by byl spíše závěr s převahou negativně hodnotících respondentů. Ideální by byl právě ten 100% stav, kdy bychom mohli konstatovat, že učitelé jsou spokojeni ve své profesi, protože tam, kde vládne spokojenost, panují příznivé pracovní podmínky a pracovní výkony jsou vyšší, což je ve školství žádaný stav.

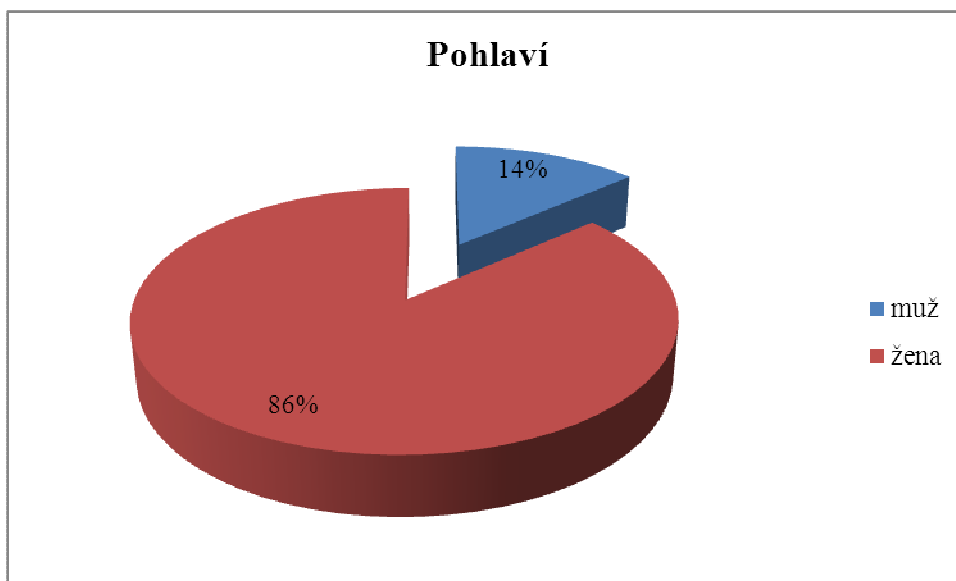
Informace o respondentech

Níže uvedená bližší specifika ohledně pohlaví, věku a délky praxe jsou spíše pro představu čtenářů, jaká byla skupina respondentů, tvořící výzkumný vzorek. Jednotlivé odpovědi nebyly sledovány v souvislosti s pohlavím, věkem či délkou praxe, pouze v případě otázky č. 3 „Učitelskou profesi byste popsal/a takto“, byla zjišťována souvislost odpovědi s věkovou kategorií respondentů a délkou praxe, z důvodu bližšího zájmu o odpověď na otázku, kdo vybíral negativní popis profese, tedy, že je „vyčerpávající, stresující, náročná“. Výsledek byl jednoznačný, jednalo se, bez výjimky, o kategorii ve věku 41 – 50 let, s délkou praxe více než 10 let. Nešlo však o to záměr, vědět u všech dotazů, jak odpovídá která kategorie, podstatou této diplomové práce byla snaha zjistit odpovědi bez těchto souvislostí.

Pohlaví respondentů

muž	žena	celkem
18	115	133

Tabulka č. 23

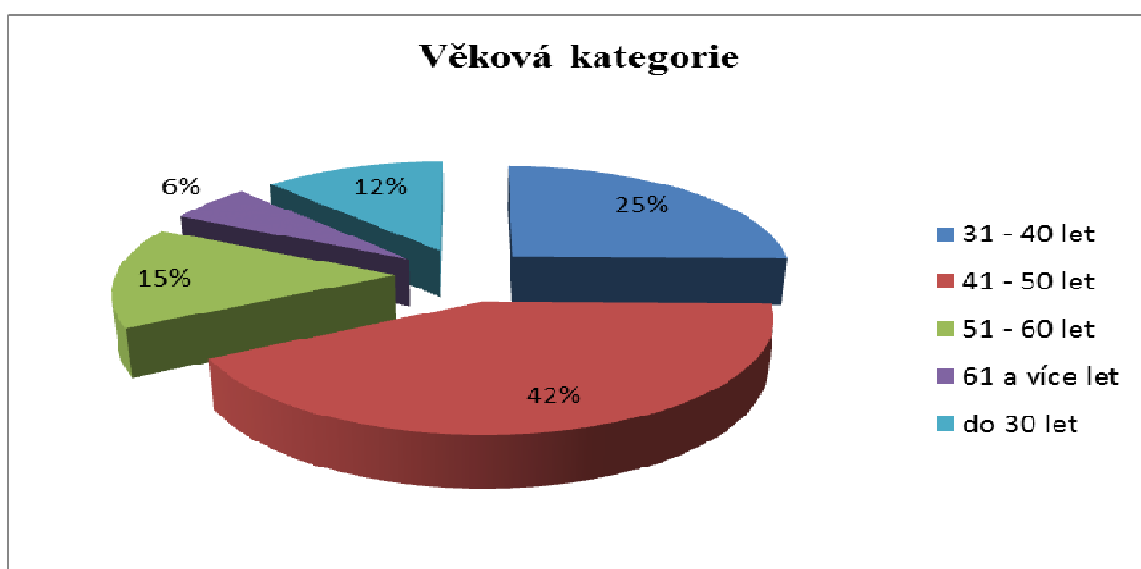
Graf č. 23

Z celkového počtu 133 respondentů odpovídalo na otázky celkem 18 mužů a 115 žen. Že ve školství převažuje počet žen, nikoho nepřekvapí. Proto poměr 86% žen, vzhledem k 14 % mužů není šokující.

Věková kategorie respondentů

do 30 let	31 - 40 let	41 - 50 let	51 - 60 let	61 a více let	celkem
13	34	62	16	8	133

Tabulka č. 24

Graf č. 24

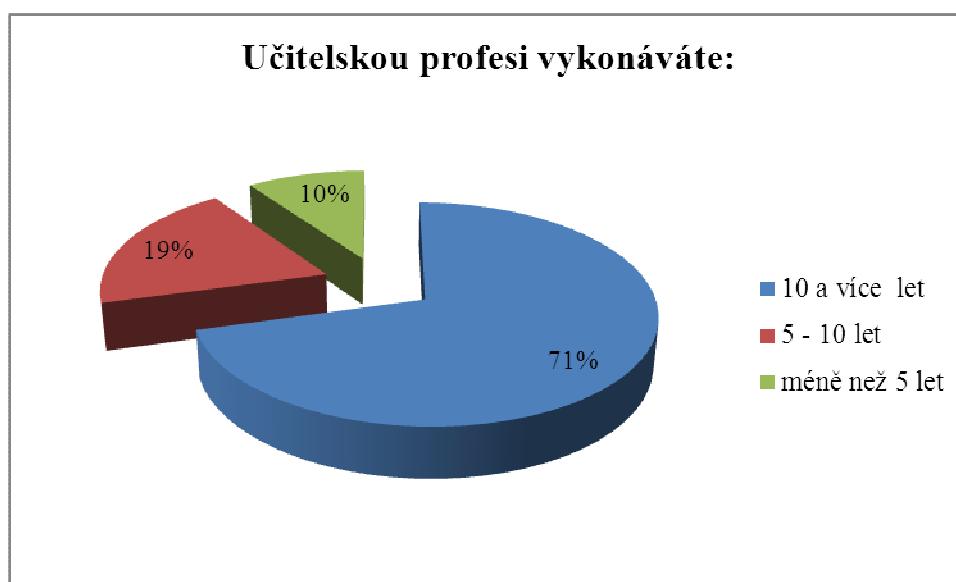
Nejpočetnější skupinu respondentů tvořili pedagogové spadající do věkové kategorie 41 – 50 let a to počtem 62 (42%) z celkového počtu 133. Druhou nejpočetnější skupinou byla kategorie ve věku od 31 – 40 let, celkem 34 osob (25%). Následovali učitelé ve věkovém rozmezí 51 – 60 v počtu 16 (15%), učitelů v kategorii do 30 let bylo 13 (12%) a nejméně početnou skupinu tvořili pedagogové nad 61 let, kterých bylo 8 (6%).

Délka praxe

Učitelskou profesi vykonáváte:

10 a více let	5 - 10 let	méně než 5 let
94	26	13

Tabulka č. 25

Graf č. 25

Z výše uvedené tabulky, z které se dozvídáme, že nejvíce respondentů a to 94 osob, se zabývá učitelskou profesí už déle než 10 let, to znamená, že 71 % zkoumaného vzorku tvoří učitelé, o nichž lze říci, že se jedná o zkušené pedagogy. 26 učitelů (19%) uvedlo, že se v učitelské praxi pohybují 5 – 10 let. Méně než 5 let vyučuje 13 učitelů (10%), z celkového počtu 133 respondentů.

Můžeme konstatovat, že učitelé s praxí nad 10 let, kteří tvoří vysoké procentuální zastoupení zkoumaného vzorku, jsou pro práci velkým přínosem vzhledem k jejich mnohaletým zkušenostem, které měli možnost získat, jejich názory jsou prověřeny nesčetnými konkrétními zážitky v daném oboru.

11.4 Vyhodnocení výzkumného šetření

Výzkumná otázka č. 1:

Převažují v učitelské profesi, z pohledu učitelů ostravských základních škol, pozitiva nebo negativa?

Cílem této diplomové práce byla odpověď na výše uvedenou otázku. Učitelská profese je velmi specifická, s velkým množstvím požadavků na osobnost člověka, jež tuto profesi vykonává, ale má i své výhody a benefity. Za pomoci nutnosti výběru z varianty pozitiva či negativa museli učitelé zvážit všechna pro a proti, rozhodnout se a vybrat si. Díky tomu bylo možno vyhodnotit, zda v učitelské práci, z pohledu učitelů ostravských základních škol převažují pozitiva nad negativy. **92 učitelů z celkového počtu 133, což je 69 %, vybralo variantu, že převažují pozitiva.** I když se neblíží stům procentům, odvažuji se tvrdit, že výsledek je pozitivní.

Výzkumná otázka č. 2:

Uvažovali někdy během své kariéry učitelé ostravských základních škol vážně o odchodu z profese?

Na tuto výzkumnou otázku odpovídali učitelé přímo, měli možnost výběru ze čtyř možností a to ano, spíše ano, spíše ne, ne. Pouze otázka ne však naprosto vylučuje úvahy o odchodu z profese, jelikož i otázka spíše ne částečně tuto úvahu připouští. Ne odpovědělo 37 respondentů z celkového počtu 133, což je 28%. Je zřejmé, že zbytek, tedy 96 pedagogů z ostravských základních škol o odchodu ze školství alespoň někdy uvažovalo. **Profese učitele je profesí náročnou a vypovídá o tom i skutečnost, že poměrně velké množství učitelů ze zkoumaného vzorku přiznalo své tendence zvažovat odchod.**

Výzkumná otázka č. 3:

Co je pro učitele nejvíce motivující na jejich profesi?

Pro vyhodnocení této otázky lze využít odpovědí na volnou dotazníkovou otázku č. 11, která dala učitelům prostor se vyslovit a vybrat vlastní odpovědi. **Výsledky říkají, že učitelé vnímají lidský faktor a žáci, jako lidské bytosti jsou u nich na prvním místě,** neboť „*výsledky, úspěchy a pokroky žáků ve vzdělávání*“ byly nejčastějšími verzemi odpovědí učitelů, následovaly odpovědi typu „*různorodost práce, tvůrčí práce, činnost, pestrost*“ a dále pak „spokojenost a radost dětí, pozitivní reakce žáků, nadšení dětí, radost žáků z výuky, zvědaví a snaživí žáci, práce s malými dětmi“ aj. Všechny tyto nejčastější odpovědi se zabývají osobnostmi dětí, jejich spokojeností, a to je rozhodně pozitivní výsledek. Je to zjištění, které vykresluje pedagogy jako optimisticky laděné, pozitivně smýšlející. Zároveň však 27 učitelů, kteří odpověď na položenou volnou otázku nevyplnili, potvrzuje domněnku, že učitelé jsou pracovní velmi vyčerpání a z časových důvodů vyplnili jen otázku, kde mohli volit zaškrtnutí jedné či vícero odpovědí.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, zda z pohledu učitelů ostravských základních škol převládají v učitelské profesi pozitiva nad negativy. Rovněž zjištění zda učitelé někdy vážně uvažovali o odchodu z profese, má velkou vypovídající hodnotu co do jejich spokojenosti při výkonu povolání. Spokojený člověk, který se ve svém zaměstnání cítí dobře, nezažívá významný stres a je spokojen s pracovními podmínkami o odchodu z profese pravděpodobně uvažovat nebude. Z provedeného výzkumného šetření bylo zjištěno, že 50% učitelů o odchodu z profese nějakým způsobem uvažovalo, z čehož vyplývá, že kariéra učitele má svá úskalí a slabé stránky a nebudou zanedbatelné. Úkolem diplomové práce bylo prozkoumat, které konkrétní oblasti a specifika učitelské profese byla hodnocena pozitivně a která negativně.

Z výzkumného šetření se dozvídáme, že mnozí učitelé posuzují svoji práci jako náročnou, hodnotí požadavky na ně kladené jako vysoké. Více než jedna polovina pedagogů ostravských základních škol nepovažuje svou profesi za prestižní, což není překvapujícím výsledkem. Stejně tak nespokojenost s platovým ohodnocením více než poloviny zkoumaného vzorku není nečekaná. Učitelům záviděné pracovní volno v období letních prázdnin oni sami hodnotí jako „nutné volno k tomu, aby došlo k regeneraci a relaxaci po psychicky náročném školním roce“. Za negativum považují učitelé administrativní úkony spojené s jejich profesí, polovina z nich hodnotí dozor a doprovod dětí na kulturní, sportovní akce či výlety negativně a polovina pozitivně. Pracovní prostředí sice označilo jako pohodové 23% respondentů, ale ti, kteří odpovídali, že jejich pracovní prostředí je do jakékoli míry stresující, na otázku, zda převáží pozitivní zážitky s dětmi tento stres, pak ano či spíše ano uvedlo 76% z nich. Školní vzdělávací program umožňuje učitelům se ve výuce realizovat, dává jim volné pole působení, a v případě, že jim přináší pocit omezení, dodávají, že jim zbývá prostor pro jejich „vlastní prvky“.

Co se týče přístupu pedagogů k hodnocení Standardu kvality profese učitele a Kariérního systému, projevuje se nedůvěra k novým způsobům a přístupům.

Uspokojující je zjištění, že práci s dětmi hodnotí učitelé pozitivně, určitě i v tomto případě je na místě zrekapitulovat výsledek a to ten, že 75% hodnotí práci s dětmi pozitivně a 18% odpovědělo „výborně, nabíjí to i mne“. Přes všechna negativa již popsána je tato

zpráva velice pozitivní. Vztah s rodiči považuje za dobrý či spíše dobrý v součtu 97%. Po komunikační stránce se tedy jeví u učitelů ostravských základních škol ve výchovně vzdělávacím procesu vše v pořádku.

Učitelskou profesi by si při možnosti druhé volby v současnosti, při vzetí v úvahu zkušeností z oboru, zvolilo opětovně významné procento vyučujících (68%). Otázkou odchodu z profese se učitelé opravdu zabývají, jejich kladný vztah k dětem a jiná pozitiva však zatím vyvažují tyto negativní postoje a tiší tyto tendence k odchodu.

Jelikož jsem při své práci vycházela z přesvědčení, že učitelé vykonávají svou profesi na základě jednoznačně pozitivního přístupu k dětem, dala jsem jim prostor říci, co je na jejich práci nejvíce motivuje. Potvrdilo se, že vztah k dětem, práce s nimi, jejich spokojenost, reakce a školní výsledky jsou tím hnacím motorem, který učitele popohání a vybízí k další usilovné práci. Učitelé na mnoho způsobů popsali pozitivní stránku svého povolání, za kterou rozhodně považují sebenaplňující práci se žáky.

Na základě provedeného a zpracovaného výzkumného šetření byl vyvozen závěr, že z pohledu učitelů ostravských základních škol převládají v učitelské profesi pozitiva nad negativy. Cíl práce byl splněn.

Přínos práce spatřuji v poskytnutí možnosti dát učitelům prostor popsat a ohodnotit specifika profese a také v interpretaci poznatků z oblasti školního prostředí, které dají možnost nahlédnout lidem do výsledků posuzování profese samotnými učiteli.

Seznam použitých zdrojů a literatury

Použitá literatura:

BEČVÁŘ, Jindřich. Jak zvelebit učitelství. In ASZTALOS, Ondřej. *Hledisko kvality v přípravě učitelů*. Západočeská univerzita v Plzni, 2010, s. 37 - 46. ISBN 978-807-0438-695.

BERTRAND, Yves. *Soudobé teorie vzdělávání Přel. O. Selucký*. Praha: Portál, 1998, 247 s. ISBN 80-717-8216-5.

BROŽEK, Milan. *Na druhé straně barikády: vážná i lehkovážná zpověď začínajícího učitele*. Editor Růžena Váňová. Třebíč: Akcent, 2009, 315 s. ISBN 978-80-7268-681-0.

ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha, 2011, 272 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4729-930.

ČAKRT, Michal. *Typologie osobnosti: volba povolání, kariéra a profesní úspěch*. Vyd. 1. Management Press, 2010, 217 s. ISBN 978-80-7261-220-8.

ČAPEK, Robert. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: Grada, 160 s. Pedagogika (Grada), 2008. ISBN 978-802-4717-180.

ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010, 325 s. ISBN 978-802-4727-424.

DYTRTOVÁ, Radmila a Marie KRHUTOVÁ. *Učitel: příprava na profesi*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4728-636.

GAVORA, Peter. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-731-5104-9.

GILLERNOVÁ, Ilona a Lenka KREJČOVÁ. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada, 2012, 247 s. ISBN 978-802-4734-729.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3.

HRABAL, Vladimír a Isabella PAVELKOVÁ. *Jaký jsem učitel*. Praha: Portál, 2010, 239 s. ISBN 978-807-3677-558.

JUKLOVÁ, Kateřina. *Začínající učitel z pohledu profesního vývoje*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-266-9.

KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky: úvod do studia oboru*. Praha: Grada, 2008, 224 s. ISBN 978-802-4724-294

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Vševýchova: Pampaedia*. Překlad Mária Novacká. Bratislava: Obzor, 1992, 263 s. ISBN 80-215-0216-9.

- KRYKORKOVÁ, Hana. *Učitel v současné škole*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 315 s. ISBN 978-807-3083-014.
- KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. 4. vyd. Praha: Portál, 2012, 164 s. ISBN 978-80-262-0052-9.
- LACA, Slavomír. *Etické kontexty pedagogické profesie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013. ISBN 978-80-87182-35-2.
- LAZAROVÁ, Bohumíra a kol.. *Pozdní sběr: o práci zkušených učitelů*. Brno: Paido, 2011, 158 s. ISBN 978-807-3152-062.
- MACHONIN, Pavel a Milan TUCEK. *Česká společnost v transformaci: k proměnám sociální struktury*. Praha, 1996, 364 p. Studie Slon, sv. 11. ISBN 80-858-5017-6.
- MÁLKOVÁ, Jitka. *Mluvený projev učitele ve výukové komunikaci*. V Plzni: Západočeská univerzita, 176 s. ISBN 978-80-261-0283-0.
- MEŠKOVÁ, Marta. *Motivace žáků efektivní komunikací*. Praha: Portál, 2012, 135 s. ISBN 978-802-6201-984.
- NAVRÁTIL, Stanislav a Jan MATTIOLI. *Problémové chování dětí a mládeže: [jak mu předcházet, jak ho eliminovat]*. Praha: Grada, 2011, 120 s. ISBN 978-80-247-3672-3.
- PALMER, Adrian S a MaryAnn CHRISTISON. *Seeking the heart of teaching*. Ann Arbor: University of Michigan Press, c2007, vii, 213 p. ISBN 04-720-3226-7.
- PALOUŠ, Radim. *Filosofická reflexe několika pojmů školské pedagogiky*. V Praze, 2010, 89 s. ISBN 978-802-4618-333.
- PLAŇAVA, Ivo. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy - dovednosti - poruchy*. Praha: Grada, 2005, 146 s. ISBN 80-247-0858-2.
- PODLAHOVÁ, Libuše. *První kroky učitele*. Praha: Triton, 2004, 223 s. První pomoc pro pedagogy. ISBN 80-725-4474-8.
- POSCHKAMP, Thomas. *Vyhoření: rozpoznání, léčba, prevence*. Brno: Edika, 2013, 104 s. Rádce pro pedagogy. ISBN 978-80-266-0161-6.
- PRŮCHA, Jan. *Učitel: současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, 2002, 154 p. ISBN 80-717-8621-7.
- PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 2., aktualiz. vyd. Praha, 2006, 271 s. ISBN 80-717-8944-5.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001, 322 s. ISBN 80-7178-579-2.
- SOLFRONK, J. a KOL. *Učitelství jako profese*. Liberec: Technická univerzita, 2000, 70s. ISBN 80-7083-390-4.

SPIPKOVÁ, Vladimíra a Anna TOMKOVÁ. *Kvalita učitele a profesní standard*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2010, 257 s. ISBN 978-807-2904-969.

ŠMAHELOVÁ, Bohumíra. *Nástin vývoje pedagogického myšlení*. Brno: 2008, 98 s. ISBN 978-807-3920-401.

URBÁNEK, Petr. *Vybrané problémy učitelské profese: aktuální analýza*. Liberec, 2005, 229 s. ISBN 80-708-3942-2.

VALIŠOVÁ, Alena. *Jak získat, udržet a neztrácet autoritu*. Praha: Grada, 2008, 141 s. ISBN 978-80-247-2282-5.

VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Být učitelem: co by měl učitel vědět o své profesi*. 2. přeprac. vyd. Praha, 2007, 76 s. ISBN 978-807-2903-252.

VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Být učitelem: co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova, 2002, 51 s. ISBN 80-729-0077-3.

Internetové odkazy:

České noviny: Výjimku z kvalifikace dostanou učitelé nad 55 let i rodilí mluvčí [online]. © 2014 ČTK, 7. března 2014 [cit. 2014-03-27]. ISSN: 1213-5003. Dostupné z: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/vyjimku-z-kvalifikace-dostanou-ucitele-nad-55-let-i-rodili-mluvci/1052089>>.

EDUin. *Literární noviny: Vedení pedagogické fakulty vítá diskusi o učitelské profesi* [online]. © Eduin.cz, 19. března 2014 [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: <<http://www.eduin.cz/clanky/literarni-noviny-vedeni-pedagogicke-fakulty-vita-diskusi-o-ucitelske-profesi/>>.

KOŠŤÁLOVÁ Hana, PÍŠOVÁ Michaela, SPIPKOVÁ Vladimíra, SRB Vladimír, STÝBLOVÁ Hana, SYSLOVÁ Zora, TOMÁŠEK František, Podkladový materiál pro tvorbu standardu kvality profese učitele, *Učitelské noviny* © Copyright 2010 - 2013 *Učitelské noviny*, ČTK / realizováno: diversite.cz [online] Praha: Gnosis [cit. 2014-03-03]. roč. 2010, č. 12. ISSN: 0139-5718. Dostupné z: <<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3497>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, *Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů* [online] © 2013 – 2014 MŠMT [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/aktualni-zneni-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich-k-1-zari>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. *Standard kvality profese učitele*. [online]. © 2013 – 2014 MŠMT [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/standarducitele>>.

Moravskoslezský kraj. *Srovnání platové úrovně zaměstnanců regionálního školství České republiky a Moravskoslezského kraje za rok 2012* [online] © 2014 Moravskoslezský kraj [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: <http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/zsk_opn_106.html>

NTSLibrary - Online Christian Library. Steve Chandler and Scott Richardson. *100 Ways to Motivate Others: How Great Leaders Can Produce Insane Results Without Driving People Crazy* © 2008 by Steven Chandler and Scott Richardson. Printed in the U.S.A. by Book-mart Press. [cit. 2014-03-27]. ISBN: 978-1-56414-992-3. Dostupné z: <http://www.ntslibrary.com/PDF%20Books/100_Ways_to_Motivate_Others.pdf>.

ŠVANCAR Radim, Na začátku diskuzí o kariérním systému, *Učitelské noviny*, © Copyright 2010 - 2013 *Učitelské noviny*, ČTK / realizováno: diversite.cz [online] Praha: Gnosis [cit.2014-03-03]. roč. 2012, č. 2425, ISSN: 0139-5718. Dostupné z: <<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=6745>>.

Seznam zkratek

NIDV - Národní institut pro další vzdělávání

ČŠI – Česká školní inspekce

VŠ – vysoká škola

RgŠ ČR – regionální školství České republiky

Q-RAM – Kvalifikační rámec terciálního vzdělávání

ANONYMNÍ DOTAZNÍK

Pozitiva a negativa učitelské profese z pohledu učitelů ostravských základních škol

- zaměřený na průzkum pohledu učitelů

Vážení učitelé, jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a dovoluji si Vás požádat o spolupráci při vyplnění tohoto dotazníku, který bude zpracován pro účely diplomové práce zabývající se průzkumem pozitiv a negativ učitelské profese, z pohledu učitelů ostravských základních škol.

Křížkem označte v textu svoji odpověď. V případě volných odpovědí napište text.

Velice děkuji za ochotu ke spolupráci a za čas strávený vyplňováním dotazníku.

Bc. Marta Gužíková

Jste:

muž

žena

Věková kategorie:

do 30 let

31 – 40 let

41 – 50 let

51 -60 let

61 a více let

Učitelskou profesi vykonáváte:

méně než 5 let

5 – 10 let

10 a více let

1. Byla pro Vás profese učitele jasnou volbou při výběru vysoké školy (VŠ) ?

ANO

NE

2. Vyberte jeden, pro Vás nejdůležitější důvod, proč jste si vybral/a profesi učitele:

baví mne tvůrčí práce s dětmi

mám možnost předat zkušenosti a pozitivně ovlivnit děti

kvůli výhodám učitelské profese /prázdniny, pracovní doba, aj./

jiný – uveďte stručně:

.....
.....

3. Učitelskou profesi byste popsal/a takto:

- čínorodá, pestrá, zajímavá, zábavná, naplňující, obohacující
 - čínorodá, pestrá, zajímavá, zábavná, naplňující, ale psychicky náročná
 - vyčerpávající, stresující, náročná
 - jiná, vypište
-
-

4. Považujete svou profesi za prestižní?

SPÍŠE ANO ANO SPÍŠE NE NE

5. Jste spokojen/a se svým platovým ohodnocením?

SPÍŠE ANO ANO SPÍŠE NE NE

6. Přináší Vám Vaše povolání pocit existenční jistoty?

ANO NE

7. Dozor a doprovod dětí na kulturní, sportovní akce či výlety hodnotíte:

- spíše pozitivně, obohátí to i mne
- jednoznačně pozitivně, obohátí mne a můžu takto zrelaxovat
- spíše negativně
- negativně, zátěž navíc, dohled nad dětmi mimo školu náročnější, větší rizika úrazů a nehod

8. Považujete své pracovní volno během prázdnin za:

- příjemný benefit patřící k učitelské profesi
 - nutné volno k tomu, aby došlo k regeneraci a relaxaci po psychicky náročném školním roce
 - jiná odpověď /uved'te stručně/.....
-

9. Plnění povinností, týkajících se vedení administrativní agendy, Vás..... /doplňte/:

- neobtěžuje a nezabere to mnoho času
- obtěžuje a zaměstnává na dlouhou dobu
- obtěžuje, vyčerpává a okrádá o čas
- rozčiluje, obtěžuje a máte pocit, že mnohé tyto činnosti jsou zbytečné

10. Pro uplatnění vlastního přístupu Vám školní vzdělávací program /doplňte větu/:

- dává volné pole působení ve výuce
- přináší pocit omezení, ale zbývá i prostor na „vlastní prvky“
- přináší pocit svázanosti a nedává prostor pro Vámi preferovaný styl výuky

11. Co je pro Vás nejvíce motivující ve Vaší profesi?

.....
.....

12. Učitel musí splňovat mnohé požadavky – měl by být vzdělaným a celoživotně vzdělaným pedagogem, diagnostikem, člověkem empatickým, spravedlivým, komunikativním, organizátorem, rádcem, pomocníkem aj. Hodnotíte požadavky kladené na učitele jako velmi vysoké?

ANO SPÍŠE ANO SPÍŠE NE NE

13. Práce mezi dětmi a komunikace s nimi na Vás působí:

- výborně, nabíjí mne to energií
- spíše pozitivně
- spíše negativně
- negativně, vyčerpává mne to

14. Vztah mezi Vámi a rodiči žáků hodnotíte jako:

DOBRÝ SPÍŠE DOBRÝ SPÍŠE ŠPATNÝ ŠPATNÝ

15. Jak byste hodnotil/a své pracovní prostředí?

- a) pohodové
- b) lehce stresující
- c) stresující
- d) silně stresující a vyčerpávající

V případě, že jste v předcházející odpovědi vybral možnosti b) nebo c) nebo d) odpovězte na následující otázku.

16. Převáží pozitivní zážitky s žáky tento stres?

ANO SPÍŠE ANO SPÍŠE NE NE

17. Jste zastáncem uvedení do práce Standardu kvality profese učitele?

ANO SPÍŠE ANO SPÍŠE NE NE

18. Byl by pro Vás motivující kariérní systém?

ANO SPÍŠE ANO SPÍŠE NE NE

19. Kdybyste měl/a možnost se znovu rozhodnout, zvolil/a byste si učitelskou profesi znovu?

ANO NE

20. Při volbě povolání jiného člověka, doporučil/a byste mu učitelskou profesi?

ANO SPÍŠE ANO SPÍŠE NE NE

21. Přemýšlel/a jste někdy nad odchodem ze školství?

ANO SPÍŠE ANO SPÍŠE NE NE

22. Kdybyste měl/a porovnat, zda učitelská profese přináší spíše pozitiva nebo negativa, vyhodnotil/a byste to tak, že převládají:

POZITIVA NEGATIVA

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Marta Gužíková
Katedra nebo ústav	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Zuzana Hrnčířková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Pozitiva a negativa učitelské profese z pohledu učitelů ostravských základních škol.
Název v angličtině:	Positive and negative aspects of the teaching profession from the perspective of teachers of primary schools in Ostrava.
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá hodnocením pozitiv a negativ učitelské profese z pohledu učitelů ostravských základních škol. V teoretické části jsou řešena vybraná specifika učitelské profese, jsou zde popsány požadavky kladené na pedagoga od období studia až po praxi a vybrané výhody či nevýhody profese. Stěžejním cílem práce je zjištění, zda z pohledu učitelů ostravských základních škol převažují v jejich povolání pozitiva nebo negativa. Těžiskem práce je dotazníkové šetření, které bylo provedeno anonymní formou ve spolupráci s ostravskými základními školami.
Klíčová slova:	Učitel, profese, pozitiva, negativa
Anotace v angličtině:	The thesis pursues the assessment of positive and negative aspects of teaching profession from the point of view of elementary school teachers in Ostrava. The theoretical part of the thesis deals with selected particularities of teaching profession and it describes the demands, which are placed on teachers from their studies up to their professional career, as well as the advantages and disadvantages of this profession. The main objective of this thesis is finding out whether the advantages or the disadvantages prevail in the occupation of elementary school teachers in Ostrava from their own point of view. The focus of the thesis is then a questionnaire survey which was applied anonymously in association with the elementary schools of Ostrava.
Klíčová slova v angličtině:	Teacher, teaching profession, positive aspects, negative aspects
Přílohy vázané k práci:	Dotazník
Rozsah práce:	85
Jazyk práce:	český